

ספר

ש ל ח נ ש מ ו א ל

וענפיה

אחרונים עד
אחרוני דורנו

הלכה

מרן השלחן ערוך
והרמ"א

שורשי

מקרא, משנה, גמרא
ראשונים

על סדר השלחן ערוך

הלכות גניבה, גזילה, נזיקין והחובל בחבירו

סימנים: שמ"ח – תכ"ז

הספר מביא בשורשי הלכה את מקורות הדינים: מקרא, משנה, גמרא וראשונים (מהבית יוסף) ומראה את השתלשלות ההלכה (שו"ע והרמ"א) מתוך המקורות. משם בענפי ההלכה מובאים האחרונים ואחרוני האחרונים (המפרשים על הדף, כולל פתחי תשובה) עד תשובות אחרוני דורנו, והכל בצורה בהירה וקלה להבנה. בנוסף תמצא בסוף הספר מבחני הסמכה לדיינות.

נערך בס"ד על ידי:

שמואל בן ר' שלום אהרן חיים ירושלמי

שנת התשפ"א ירושלים.

ניתן לראות דוגמיות הספרים:

באתר ודיברת: <https://vedibarta.org/yerushalmi.html> בצורה מרוכזת

או באתר סמיכה לרבנות [/http://www.smicha.co.il](http://www.smicha.co.il)

או ב google שולחן שמואל vedibarta

וכן ניתן להוריד מהאתר סיכומי אבן עזר וחושן משפט

S2079395@GMAIL.COM

אפשר לקבל ב - EMAIL דוגמיות הספרים שיצאו לאור

חשוב מאוד !! הסבר על אופן כתיבת הספר

- שו"ע והרמ"א: "מצווה על היורשים לפרוע חוב אביהם". "עד שיפרעו לו" (יורשי ראובן)
: *שון מדוייקת על השו"ע והרמ"א*. עם דברי הספר קצרים (יורשי ראובן).
- הפניות א.ב.: באופן שישו"ע תמצא נקודות הסניה (א^נ): אף: שרשי הלכה וצנפי הלכה.
- מקורות: [בעל התרומה והרא"ש]: בסוף כל הלכה יופיע מקור ההלכה.
- שורשי הלכה (המקורות) כאן תמצא את מקורות השו"ע והרמ"א, מהמכרא והראשונים כפי שכתבו בבית יוסף
- ענפי הלכה (האחרונים) כאן תמצא את דעות האחרונים ואחרוני האחרונים על השו"ע והרמ"א.
- הערה: ¹: הרחבת הנושא בהצרה ¹. *מטה בסוף הדף*.
- הסימונים: √ (מודגש) - כן פסק שו"ע. √ (לא מודגש) - כ"פ הרמ"א
- ר"ת שכיחים: רי"ו - רבינו ירוחם. נו"ב - נודע ביהודה. פת"ש - פתחי תשובה. ח"ס - חתם סופר. כ' - כתב. בת' - בתשובה. ש"ח - שומר חנם. ש"ש - שומר שכר.

כל הזכויות שמורות למחבר

ניתן להשיג את הספרי "שולחן שמואל" וספרי "מעגלי החיים"
במחיר מוזל, ליחידים ולקבוצות
אצל המחבר בטלפון: 02-5811133 בפלאפון: 054-8456-923
הערות והארות יתקבלו בשמחה לכתובת מעלות דפנה 133/3 ירושלים
S2079395@GMAIL.COM

תוכן עניינים

הלכות גניבה 15

- ח"מ שמ"ח: איסור גניבה ומי נקרא גנב ומאיזה שעה מתחייב, ובו ח' סעיפים..... 15
- ח"מ שמ"ט: דין אשה ועבד וקטן שגנבו, ובו ה' סעיפים..... 25
- ח"מ ש"נ: גנב חֶלְבו של חברו ואכלו, ובו סעיף אחד..... 28
- ח"מ שנ"א: דין הגונב כיס בשבת, ובו סעיף אחד..... 29
- ח"מ שנ"ב: הפקיד לשנים וטענו נגנב, ובו סעיף אחד..... 31
- ח"מ שנ"ג: נשתנה הגניבה ביד הגנב או שנתיאשו בעליה ממנה, ובו ד' סעיפים..... 32
- ח"מ שנ"ד: השביחה הגניבה ביד הגנב, ובו ו' סעיפים..... 36
- ח"מ שנ"ה: גנב שהחזיר הגניבה שלא מדעת הבעלים, ובו ג' סעיפים..... 45
- ח"מ שנ"ו: אסור לקנות שום דבר מהגנב, והקונה מגנב מפורסם או אינו מפורסם..... 49
- ח"מ שנ"ז: המכיר כליו וספריו ויצא לו שם גניבה בעיר, ובו ג' סעיפים..... 64
- ח"מ שנ"ח: דברים האסורים לקנות מהרועים ומשומרי פירות ומבעלי אומנות..... 67

הלכות גזילה 75

- ח"מ שנ"ט: איסור גזילה אפילו על מנת להחזיר, ומה נקרא גזילה ואיסור לא תחמוד ולא תתאוה, ובו י"ב סעיפים..... 75
- ח"מ ש"ס: מצווה על הגזלן להשיב הגזילה, ואם אין בה שווה פרוטה או נשתנית..... 83
- ח"מ שס"א: דין יאוש, ואם יש עמו שינוי השם או שינוי רשות, ובו ח' סעיפים..... 92
- ח"מ שס"ב: השביחה הגזילה ביד הגזלן ממילא, ובו י"ג סעיפים..... 99
- ח"מ שס"ג: הגזול בהמה ועבדים והזקינו, והדר בחצר חברו שלא מדעתו..... 109
- ח"מ שס"ד: הנכנס בבית פלוני והוציא כלים או חטף מידו זהובים, ובו ט' סעיפים... 128
- ח"מ שס"ה: הגזול ואינו יודע ממי גזל, ובו ב' סעיפים..... 134
- ח"מ שס"ו: גזלן שבא לעשות תשובה אם מקבלין ממנו, ובו ד' סעיפים..... 137
- ח"מ שס"ז: גזלן שבא להחזיר את הגזילה והגזול את אביו, ובו ו' סעיפים..... 141
- ח"מ שס"ח: דין המציל או הקונה מלסטים ישראל או עובד כוכבים, ובו סעיף אחד... 148
- ח"מ שס"ט: אסור לקנות מגזלן ולסטים וליהנות מממונם, ודינא דמלכותא כיצד..... 151
- ח"מ ש"ע: דברים שהם גזל מדבריהם כגון מפריחי יונים והמשחקים בקוביא..... 168
- ח"מ שע"א: קרקע אינה נגזלת אפילו נתיאשו הבעלים, ובו ד' סעיפים..... 173
- ח"מ שע"ב: גזלן שהפסיד השדה ואכל פירות כיצד גובה אותם הנגזל, ובו ג' סעיפים..... 176
- ח"מ שע"ג: דין מכרה הגזלן והשביח הלוקח מה דינו של לוקח עם הגזלן..... 178
- ח"מ שע"ד: מכרה הגזלן וחזר וקנאה מהנגזל או נתנה לו במתנה, ובו ו' סעיפים..... 183
- ח"מ שע"ה: היורד לשדה חברו או לתוך חורבתו ונטעו או בנאו, ובו ט' סעיפים..... 188
- ח"מ שע"ו: דין המסיג גבול רעהו, ובו סעיף אחד..... 197

ח"מ שע"ז: מי שדרך הרבים עובר בתוך שדהו, ובו סעיף אחד 198

הלכות נזיקין 201

ח"מ שע"ח: אסור להזיק ממון חברו ולא לגרום שום היזק, ובו ט' סעיפים 201

ח"מ שע"ט: דין זה בא בחביתו וזה בא בקורתו ונשבר החבית, ובו ד' סעיפים 211

ח"מ ש"פ: האומר לחבירו: קרע כסותי או של חבירי, או רודף או נרדף ששיברו כלים 215

ח"מ שפ"א: דין חמשה שישבו על ספסל אחד, ובו סעיף אחד 220

ח"מ שפ"ב: הקוצץ אילן של חברו והמונע חברו מלעשות מצווה, ובו סעיף אחד 223

ח"מ שפ"ג: דין אדם המזיק לבהמת חברו, ובו ה' סעיפים 226

ח"מ שפ"ד: דין אדם המזיק שלא בגופו, ובו ד' סעיפים 231

ח"מ שפ"ה: דין היזק שאינו ניכר כגון מנסך יינו של חברו, ובו ב' סעיפים 234

ח"מ שפ"ו: חילוק שבין גרמא בנזקין לדינא דגרמי, והזורק כלי מראש הגג 237

ח"מ שפ"ז: שמין השברים לניזק ומשלם לו עליהם, ובו סעיף אחד 255

הלכות מוסר 256

ח"מ שפ"ח: המאבד ממון חברו, ומוסר ומלשין, ובו ט"ז סעיפים 256

הלכות נזקי ממון 285

ח"מ שפ"ט: דין ממון האדם שהזיק, וחילוק שבין תם למועד ובאיזה מקום חייב קרן ושן

ורגל, ובו כ' סעיפים 285

ח"מ ש"צ: דין נזקי רגל ותולדותיו ודיני צרורות וכלב ותרנגול שקפצו 300

ח"מ שצ"א: שן באיזה מקום ובאיזה אכילה משלם מה שהזיקה או מה שנהנית 318

ח"מ שצ"ב: דין כלב שנטל חררה ואכל חררה והדליק הגדיש, ובו סעיף אחד 330

ח"מ שצ"ג: הכניס פירותיו לחצר חברו שלא ברשות והזק בהן בעל החצר 333

ח"מ שצ"ד: בהמה שנפלה לגנה והזיקה, וכיצד משערין ההיזק, ובו ו' סעיפים 337

ח"מ שצ"ה: המשסה את הכלב בחבירו או בעצמו, ובו סעיף אחד 344

ח"מ שצ"ו: כיצד שמירת תם ומועד או מסרן לשומר חינם או לשומר שכר 345

ח"מ שצ"ז: מי שבהמתו רגילה ליכנס לתוך שדה חברו, ובהמת הקצבים שמזקת 356

ח"מ שצ"ח: הכניס שורו לחצר חברו שלא ברשות, או נתן לו רשות להכניסו 358

ח"מ שצ"ט: פרה שהזיקה, גובה מוולדה, ושור שנגח פרה מעוברת כיצד שמין אותה . 362

ח"מ ת: שור שהיה רודף אחר חברו או שנים רודפים או שנים נרדפים 366

ח"מ ת"א: שור שנגח וחזר ונגח, ואם תפס ניזק וחזר ונגח, ובו ב' סעיפים 372

ח"מ ת"ב: ב' שוורים שחבלו זה בזה והן תמים או מועדים, ובו סעיף אחד 375

ח"מ ת"ג: שמין השברים לניזק, ואם פחתו או הותירו, ובו ג' סעיפים 377

ח"מ ת"ד: שור שחבל בשור או השביח או פוגם, ובו ב' סעיפים 380

ח"מ ת"ה: שור שחבל באדם או שנגח אשה או שפחה, ובו ג' סעיפים 383

ח"מ ת"ו: שור של עובד כוכבים או של הפקר או של חרש, שוטה וקטן 385

הלכות גניבה

זו"מ שבמ"ז: איסור גניבה ומי נקרא גנב ומאיזה שעה

במתזו"ב, ובו ח' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 15..... סעיף א: אסור לגנוב כלשהו, גניבה דרך שחוק
- 16..... סעיף ב: הגונב שווה פרוטה, הגונב מגוי, טעות הגוי
- 17..... סעיף ג: איזהו גנב ואיזהו גזלן
- 18..... סעיף ד: מתי מתחייב הגנב
- 20..... סעיף ה: איך הגנב משלם
- 20..... סעיף ו: מי שגנב ובא אחר וסייעו
- 21..... סעיף ז: ראה מי שגנב ואחר כך באה הגניבה לידו והחזיר לגנב
- 22..... סעיף זז: גנב שגנב בעזרת חברו, שליה לדבר עבירה

סעיף א: אסור לגנוב כלשהו, גניבה דרך שחוק

סעיף א: אסור לגנוב, אפילו כל שהוא, דין תורה.

ב. ואסור לגנוב אפילו דרך שחוק, ואפילו על מנת להחזיר או כדי לשלם תשלומי כפל או כדי לצערו, הכל אסור, כדי שלא ירגיל עצמו בכך.

באיסורין.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

ב"מ (סא): לא תגנב על מנת למיקט (לצער), לא תגנב על מנת לשלם תשלומי כפל.

א"רמב"ם: אסור לגנוב אפילו כל שהוא. וכתב ה"ה - מפורש בסנהדרין (נז.). ודין פחות משהו פרוטה בממון כדין חצי שיעור

עליו כגנב, אלא שבור את שינו ואמור לו שלי אני נוטל.

"ואפילו על מנת להחזיר"

פירש הסמ"ע (ב): לא גנבו אפי' רק למיקט ולצער, כן פירש ב"י דברי הטור. אבל המחבר דכתב בסמוך גם כדי לצער, צ"ל דמה שכתב כאן על מנת להחזיר, ר"ל שלקחו לצורכו ולהחזירו בעינו אחר כך. קצות החושן (א): כדי לצער - אם גונב ע"מ להחזיר הרי מעשים בכל יום עושים כן. אלא מיירי שגנבו לא ע"מ להחזיר אלא כדי לצער, ולא בשביל שום הנאה. אבל מלשון הרמב"ם משמע - שאף ע"מ להחזיר אסור (דהוי על מנת למיקט), וכ"מ בסיפרא.

ונסתפקתי בגונב על מנת להחזיר האם דינו כגנב ממש להתחייב באונסין, או נימא כיון דבדעתו להשיבו ואינו עושה אלא על מנת לצער לשעה, נהי דאיסורא עביד אבל אין בו דין גנב להתחייב באונסין? בשטמ"ק - משמע שאינו חייב באונסים, ואכתי צ"ע.

פרש"י: ע"מ לשלם תשלומי כפל - שרוצה לתת לו הנאה ויודע שלא יקבל. וכ' הרמב"ם: והכל אסור שלא ירגיל עצמו בכך.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לגנוב"

כתב הש"ך (א): גנב חייב לשלם מעידית שבנכסיו כמזיק (כ"מ ריש ב"ק) וכ"כ הרי"ף, הרא"ש, נמוקי יוסף ורש"ל. סמ"ע (א): אפילו כל שהוא - כמו שחצי שיעור בשאר אסורים אסור מן התורה אף דאין לוקין עליו (כמבואר באו"ח תרי"ב-ה), כן חצי שיעור לעניין ממון ג"כ אסור מן התורה אף דאין לוקין עליו.

ב. "ואסור לגנוב אפילו דרך שחוק"

שער משפט (א): כ' בסמ"ק בשם רבינו יונה - וכן אסור לגנוב את שלו (שנמצא אצל הגנב) שלא יראה כגנב. וכ"ה בב"ק (כו:): בן בג בג אומר אל תכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות שמא תראה

סעיף ב: הגונב שווה פרוטה, הגונב מגוי, טעות הגוי

סעיף ב: כל הגונב אפילו שווה פרוטה, עובר על לאו דלא תגנובו (ויקרא יט, יא) וחייב לשלם, אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של גוים, ואחד הגונב מגדול או מקטן.

^בהגה: טעות עובד כוכבים, כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלוואתו - מותר, ובלבד שלא ייודע לו, דליכא חילול השם [טור]. ^גוי"א - לאסור להטעותו (מדאסרו אפילו גניבת דעת הגוי - סמ"ע), אללא אם טעה מעלמו, סלי. [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. רמב"ם: כל הגונב ממון אפי' שווה פרוטה עובר על לא תעשה, ואין לוקין על לאו זה שהרי ניתן לתשלומין.

ב"ק (ק"ג): מניין לגזל הגוי שהוא אסור? ת"ל: אחרי נמכר (עבד עברי שנמכר לגוי) גאולה תהיה לו, שלא ימשכנו ויצא (שלא יצא ממנו בלי לשלם).

ב. ב"ק (ק"ג): אמר רבא – גזל הגוי אסור, הפקעתו מותרת. ר' פנחס בן יאיר אומר: במקום שיש חילול השם, אפי' אבדתו אסור.

אמר שמואל: טעותו מותרת, כי הא דשמואל שקנה מזרק זהב בחזקת נחושת בד' זוזי, ועוד ואבלע ליה חד זוזא (שנתן לו ג' במקום ד').

פרש"י: להפקיע הלוואתו – שאין גזל ממש, שאין חילול השם.

להלכה:

ג. הטור פסק – שמותר להטעות הגוי בחשבון או להפקיע הלוואתו, ובלבד שלא יהא חילול ה'.

ד. והד"מ בשם המרדכי כ' – שאסור להטעותו שגם גניבת הדעת אסורה בגוי, מיהו אם טעה מעצמו שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "או הגונב ממון של עכו"ם"

ש"ך (ב): משמע מכאן דאסור מדאורייתא, וכ"כ מהרש"ל. וקשה: על הרמ"א (אה"ע כח) שאם קדשה בגזל או בגניבת עכו"ם הוי מקודשת, דהא אינה צריכה להחזיר רק משום קידוש השם? והנתיבות (ביאורים א) – תירץ, אף שגנבת הגוי אסורה מהתורה, מ"מ מצוות השבת הגזל אין בגוי רק בישראל. ד"והשיב את הגזלה" נאמר רק בישראל, ורק משום חילול ה' יש חיוב להשיב.

ג. "וי"א לאסור להטעותו"

ש"ך (ג): כ' ביש"ש – דמ"מ יאמר לו ישראל ראה שעל חשבונך אני סומך. וגם הפקעת הלוואתו אינו מותר אלא כשחייב לשלם לו דרך מכס או דרך טוב, אבל מה שהוא דרך מקח אסור.

סעיף ג: איזהו גנב ואיזהו גזלן

סעיף ג: איזהו גנב, הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעים. אבל אם לקח בגלוי ובפרהסיא, אין זה גנב, אלא גזלן.

בחורשין, וטבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה (שדינו כגנב). כיון דראוהו גזלן הוא? כיון דקא מטמר

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (ע"ט): אמר ר"א – ראוהו שהטמין

כתב הסמ"ע (ד): 'לא תגנובו' הכתוב בעשרת הדברות (שמות כ' י"ג) איירי בגונב נפשות דחייב עליה מיתה, שנלמד ממה שכתב בצידו לא תרצח לא תנאף. "ואין הבעלים יודעים"

סמ"ע (ז): ואפילו יודעים מזה, כיון שהגנב מטמין עצמו כדי שלא יראוהו נקרא גנב, כ"כ הטור. לאפוקי הבא לגזול מיד הבעלים דנקרא גולן. ונפק"מ דאין הגולן חייב בכפל ולא בד' וה' אם טבח ומכר. וביאר ערוך השלחן – מפני מה החמירה התורה בגנב יותר מגולן (בדין כפל, ד' ה') שהגולן השווה כבוד עבד לקונו (שלא מפחד מאף אחד) והגנב לא השווה.

(מתחבא) מינייהו גנב הוא. ואלא גולן היכי דמי?
אמר רבי אבהו – כגון בניהו בן יהוידע שנאמר (שמואל ב כג כא) "ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו".

ורבי יוחנן אמר – כגון בעלי שכם, שנאמר: "וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך" (שופטים ט).
כ"פ הרמב"ם: איזהו גנב זה הלוקח ממון אדם בסתר... כ"פ הטור והשו"ע.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"איזהו גנב"

סעיף ד: מתי מתחייב הגנב

סעיף ד: ^אמשעה שמשך הגניבה נעשה עליה גנב. בד"א, שמשכה חוץ מרשות הבעלים, אבל כל זמן שהיא ברשות הבעלים אינו חייב עד שיגביהנה. ^בואם הכניסה לרשותו, אפילו לגגו חצירו וקרפיפו, אם היא משתמרת, חייב, אף על פי שלא משך ולא הגביה.

^גהגה: אימתו גנב חייב ככפל וארכבע וחמשה, עיין צפנים, ולא כתבן המחבר הזה, לפי שהוא קנס ואינו נוהג האידנא. מיהו יס נפקותא אם תפס, ועיין לעיל סימן א' סעיף ה'.

חוץ מרשות הבעלים ומת חייב. ופרש"י: הגביהו – אפילו ברשות בעלים, שהרי הגביהה קונה בכל מקום (קידושין כה:).¹

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

^אב"ק (עט:): היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור. הגביהו או שהוציאו

¹ נכנסה מעצמה לרשותו ונתכוין לקנותה לגזילה

¹ וכ' קצות החושן (ב): שמרש"י משמע דאם

▪ אבל אם הודה שגנב אחר שבאו העדים, ואח"כ העידו עדים שגנב וטבח חייב ד' וה'.

▪ ואין מודה בקנס פטור אלא א"כ הודה בפני ב"ד של שלשה מומחין וכשהן יושבין במקום ב"ד, אבל אם הודה בפני שנים מומחין אפילו כשהן יושבין בב"ד או בפני שלשה חוץ לב"ד אינו מועיל להפטר מהקנס.

▪ לפיכך האידינא שאין לנו ב"ד מומחין הראויין לדון דיני קנסות אינו מועיל להפטר מהקנס.

"מיהו יק נפקותא חס תפס"

סמ"ע (יא): ולכן כ' הטור (בסוף סימן שמ"ט, ש"ן, שנ"א, שנ"ב וכאן) קצת פרטי דינים. והמחבר (שהשמיטם) אפשר שפסק כהרמ"ה – דלא מהני תפיסה בקנס אלא בכדי נזקו ולא בכפל ד' וה' שהוא יתר מנזקו, דתקנתא עבדי ליה רבנן לניזוק ולא עבדי תקנתא להרויח על ממוניה. ולכן השמיטן המחבר.

והרמ"א ס"ל כהרא"ש – דס"ל דלאו תקנתא היא, אלא דכל כה"ג עביד אינש דינא לנפשיה לתפוס בשיעור כפל ד' וה' ואין מוציאין מידו.

מבית פלוני שהוא שלי, ונמצא שלא היה שלו אלא לגנוב נתכוון, נתחייב שולחו באחריות השור במשיכת השליח (אף שאין שליח לדבר עבירה, כאן כיון שהשליח לא ידע מתחייב במשלח).

ב"ב מ' (י): "המצא תמצא בידו", אין לי אלא ידו, גגו חצירו קרפיו מניין? ת"ל "המצא תמצא" מכל מקום.²

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "חוץ מרשות הבעלים"

סמ"ע (ח): מיירי דמשכה במקום שקונה משיכה דהיינו בסימטא ובחצר שהיא של שניהם וכ"ש כשמשכה לרשותו.

ב. "אימת חייב הגנב בכפל"

סמ"ע (י) בשם הטור: כמה דברים בעניין חיוב כפל:

▪ בד"א שחייב בכפל ד' וה', כשבאו עדים שגנב וטבח ומכר, אבל אם הודה מעצמו אינו משלם אלא הקרן.

▪ ואפילו מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, ולא אמרינן דלא הודה אלא כדי לפטור מהקנס דידע דיבואו עדים. ובלבד שמחייב עצמו בקרן כגון שהודה שגנב וטבח ומכר, שנמצא מחייב עצמו בהודאתו בקרן קודם שבאו העדים.

לא מיחייב במחשבה גרידא, ומשום דבמחשבה אינו נעשה גולן עד שיעשה מעשה כמו נעל בפניה, אף על גב דבמציאה כהאי גוונא קני לה במחשבה גרידא, אבל בגזילה צריך נעל בפניה או שיכניסנה בעצמו לרשותו.

² כתב המרדכי: אם אמר לחבירו קח לי שור

סעיף ה: איך הגנב משלם

סעיף ה: תשלומי גניבה, אם יש לו מטלטלים יורדים להם, ואם אין לו מטלטלין אלא קרקעות, יורדים להם וגובין מהעידית שלו, כשאר נזקים.

(שאם לא יוכל למכרן כאן יכול לטלטלן למקום אחר).

"וגובין מהעידית כשאר נזיקין"

סמ"ע (יג): דכתיב בהו (שמות כ"ב ד'), "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם". והיינו דווקא כשאין לו להשתלם ממנו אלא קרקע, וקרקע אינו יכול לטלטלה למכרה במקום אחר, לכך הזיקקה התורה לשלם מן העידית שלו.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

ב"ק (ד): תניא ר' חייא - כ"ד אבות נזקין... ותשלומי כפל וד' וה' שגובה ממיטב. כ"פ הרמב"ם.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אם יש לו מטלטלין"

סמ"ע (יב): דכל מטלטלין אפילו סובין משתלם מהן אפילו בנזיקין, אפילו יש לו כסף ומזומנים, דכל מטלטלין מיקרי מיטב,

סעיף ו: מי שגנב ובא אחר וסייעו

סעיף ו: מי שגנב והגביה הגניבה, ובא אחר וסייע להוליכה משם, פטור זה השני [ת' הרא"ש, כלל ס"ד סימן א'].

נתיאשו הבעלים ובא אחר וגזלו, רצה מזה גובה רצה מזה גובה! היינו דווקא כשהשני גזלם מהראשון, וכיון דלא נתיאשו הבעלים ה"ל כאילו גזלו מהבעלים, אבל היכא שלא בא לגזול אלא לסייע והיא כבר קנאתם בהגבהה לא. עוד י"ל דהתם כשלא ידע שהוא גנבם.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"והגביה הגניבה"

סמ"ע (יד): פירוש, וע"י הגבהה קנאה הראשון, אבל כדי להוציאה היה צ' סיוע של השני. ומסיים הרא"ש והא דאמרינן גזל ולא

לצדקה אין ביכלתם. אבל לאחר יאוש יכול הגנב להקדישו דהוי יאוש ושינוי רשות.

ז"ז מ שנ"ה: גנב שהחזיר הגניבה שלא מדעת הבעלים, ובו

ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: גנב חפץ מבית חברו והחזירו למקומו.....45
 סעיף ב: גנב בעל חיים והשיבו.....47
 סעיף ג: שומר שגנב מרשות עצמו והחזיר הגניבה.....48

סעיף א: גנב חפץ מבית חברו והחזירו למקומו

סעיף א: הגונב חפץ מבית חברו והחזירו למקומו, ולא ידעו הבעלים

שהחזירו:

א. אם ידעו הבעלים שנגנב מהם, אף על פי שהחזירו הגנב, לא נפטר והוא באחריותו עד שידעו הבעלים שנגנב מהם, כגון שימנה חפציו וימצאם שלמים. ואם לא ידעו הבעלים שנגנב מהם, מיד כשהחזירם למקומם יצא, אף על פי שלא מנאום הבעלים (דהא לא סילק שמירתו מהם כיון שלא ידע כלל מהגניבה – ערוך השלחן). (מקום דברי מרן אלו צ"ל בסמוך (*), והובאו כאן כדי להקל על ההבנה).

ב. ומיהו כשמנאם נפטר אעפ"י שלא ידעו הבעלים בשעה שהחזירו. לפיכך גנב לו מעות והבליע לו בחשבון ונתנם לתוך כיסו, אם יודע מניין המעות שלו, יצא, שאדם עשוי למשמש בו בכל שעה והרי מצא שהחזיר לו בכלל מעותיו. אבל אם זרקן לכיסו שאין בו כלום, לא יצא, וחייב באחריות הגזלה עד שיודיענו שהחזיר לכיס פלוני. (*)

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מ"ק (ק"ח.): מתני'. הגונב טלה מן העדר והחזירו, ומת או נגנב - חייב באחריותו. לא ידעו בעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו, ומנו את הצאן ושלימה היא - פטור. פרש"י: חייב באחריותו - כשגנב קם ליה ברשותיה, והשבה דעבד, לאו השבה היא עד שמודע להו לבעלים. מנו את הצאן - אחר שהחזירו והיא שלימה הרי יש כאן דעת בעלים.

גמ':

● אמר רב - לדעת (שידעו הבעלים מהגניבה), צריך דעת (צ' לדעת שהחזירו לו הגניבה), שלא לדעת, מניין פוטר, וכי קתני "ומנו את הצאן והיא שלימה" - אסיפא, שלא ידעו הבעלים.

● ושמואל אמר - בין לדעת בין שלא לדעת מניין פוטר, וכי קתני "ומנו והיא שלימה פטור", אכולה.

● ורבי יוחנן אמר - לדעת, מניין פוטר, שלא לדעת, אפי' מניין נמי לא צריך, וכי קתני "ומנו את הצאן והיא שלימה" - ארישא. כ"פ שו"ע כאן.

● רב חסדא אמר - לדעת, מניין פוטר, שלא לדעת, צריך דעת, וכי קתני "ומנו את הצאן והיא שלימה", ארישא, אמר רבא מאי טעמא דרב חסדא משום דאנקטה נגרא ברייתא. כ"פ שו"ע ס"ב.

פרש"י: לדעת צריך דעת - אם הכירו הבעלים שנגנב מהן טלה, צריך שיוודיעם כשיחזרנה, ואי לא הודיע להם אף דמנו את הצאן והיא שלימה עדיין חייב

באחריותה, דכיון דידע הויא ליה גזילה גמורה ובעינן השבה מעליותא.

פסק הרי"ף: הלכה כרב חסדא (שהרי רבא סובר כמותו, כ"פ שו"ע ס"ב), וה"מ בבעלי חיים, אבל מידי דלא בעל חיים הלכה כר' יוחנן, שהרי רב חסדא לא חולק על ר' יחנן אלא בבעלי חיים. כ"פ שו"ע כאן.

סיכום: מתי נקרא השבה?

נגנב <---	לדעת	שלא לדעת
רב	צ' דעת	מניין פוטר
שמואל	מניין פוטר	מניין פוטר
ר' יוחנן	מניין פוטר	א"צ כלום
רב חסדא	מניין פוטר	צ' דעת

ב. ב"ק (ק"ח.): תניא - הגוזל את חבריו והבליע לו בחשבון - תני חדא: יצא, ותניא אידך: לא יצא.

ואסיקנא: כו"ע מניין פוטר, וכו"ע אית להו לר' יצחק שאדם עשוי לממש בכיסו כל שעה, והא והא כשהחזירו לכיסו.

ולא קשיא, הא דקתני יצא - דאית ליה זוזי בכיסיה דכיון דאדם עשוי למשמש בכיסו, הרי מנאו לאחר שהחזירו ולפיכך יצא דמניין פוטר. והא דקתני לא יצא דאהדר לכיסיה דלית ביה זוזי דכיון דלית ביה זוזי לא מממש ביה ולפיכך לא יצא.

✓ כ"פ הרי"ף, הרמב"ם, וכ"ד הרשב"א.

והטור כ': לפיכך גנב לו מעות והבליעם לו בחשבון ונתנם לתוך כיסו: אם יודע מניין המעות שבכיסו יצא כי סופו למנות המעות ויודע לו המותר, אבל אם זרקם לתיבתו או לכיסו שלא ידע מניין המעות שהיה לו

קודם, לא יצא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הגנב לא נפטר"

סמ"ע (א): דלא הוה השבה מעליא, דכיון דידעו הבעלים שנגנב נתיאשו מלשומרו עוד, ואף שהחזירו, הא לא ידע הבעל מזה שישמרנו.

ב. "ונתנם לתוך כיסו אם יודע"

סמ"ע (ב): כן לשון הטור והרא"ש - שאפילו החזירו לכיסו שיש לו בו מעות לא נפטר עד שידע כמה מעות היו בו כבר, נמצא כשישמש בו ידע שהחזרה

לו הגניבה שהרי יש בו מותר. אבל הרי"ף והרמב"ם - ס"ל דמהני כשנתן המעות לכיסו שיש בו מעות, דמסתמא אדם יודע כמה יש לו מעות כיון דרגיל למשמש בכיסו תמיד. והביאו הב"י וד"מ דעתם וכתבו שכן עיקר.

ובאמת כן מדויק ממ"ש המחבר אחר זה, 'אבל אם זרקן לכיסו שאין בו כלום לא יצא', משמע הא יש בו מעות, יצא בחזרתו אפילו מסתמא. נמצא שהמחבר נקט ברישא לשון הטור ובסיפא לשון הרי"ף והרמב"ם, וצ"ע.

והגר"א כ' - שהמחבר הרכיב כאן שתי שיטות.

סעיף ב: גנב בעל חיים והשיבו

סעיף ב: בד"א, בדבר שאין בו רוח חיים. אבל הגונב טלה מן העדר, וידעו בו הבעלים, והחזירו לעדר שלא מדעת בעלים, ומת או נגנב, חייב באחריותו. ואם מנו את הצאן והיא שלימה, פטור.

ואם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזרתו, אף על פי שמנו את הצאן והיא שלימה, חייב באחריותו עד שיודיע את הבעלים כדי שישמרו את הטלה הגנוב, שהרי למדו דרך אחרת חוץ מדרך שאר הצאן שבעדר זה.

אמר רבא מאי טעמא דרב חסדא משום דאנקטה נגרא ברייתא.

פרש"י: הואיל ואנקטה נגרי ברייתא - למדה לצאת חוץ ומעתה צריכה שימור יפה, וכיון דלא ידעו בעלים לא מזדהרי בה, אבל לדעת מניין פוטר שהרי הכירו שנגנבה והחזירה ומעכשיו יזהרו בה.

כ' הב"י: לדעת מניין פוטר - דהא ליכא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (קתח.): מתני'. הגונב טלה מן העדר והחזירו, ומת או נגנב - חייב באחריותו. לא ידעו בעלים לא בגניבתו ולא בחזרתו, ומנו את הצאן ושלימה היא - פטור.

גמ': ... רב חסדא אמר - לדעת, מניין פוטר, שלא לדעת, צריך דעת, וכי קתני 'ומנו את הצאן והיא שלימה', ארישא.

שהרי הוא ניכר. כן נראה קצת מן הסוגיא אשר שם (ק"ח:). והביאו הסמ"ע בהגה. אבל הרי"ף והרמב"ם - לא כתבו כן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אבל הגונב טלה"

סמ"ע (ג): אין חילוק בין בעלי חיים לשאר דברים אלא כשלא ידעו הבעלים מהגניבה והחזרה: שאר חפצים - פטור. בבעלי חיים - לא נפטר משום דאנקטא להו נגרי ברייתא.

טעמא דאנקטה ניגרי בריתא דכיון שידעו הבעלים שנגנב והוחזר, עליהם מוטל לשמרו שימור יפה.

הרי"ף: הלכה כרב חסדא בבעלי חיים.

✓ כ"פ הרמב"ם - הגונב טלה מעדר חבירו וידעו בו הבעלים... כ"פ שו"ע.

כתב הרב המגיד: אם היה הטלה שגנב נקוד וטלוא ואין כמותו בעדר, אם ידעו הבעלים בגניבתו והחזירו לעדר אף על פי שלא מנו את הצאן הרי הוא כמניין ופטור,

סעיף ג: שומר שגנב מרשות עצמו והחזיר הגניבה

סעיף ג: בד"א שנפטר כשמחזיר למקומו, בגנב הגונב מבית הבעלים. אבל שומר שגנב מרשות עצמו, כגון שהופקד אתו כיס או טלה ויש עדים שגנבו, אף על פי שיש עדים שהחזירו למקומו חייב באחריותו עד שיודיע לבעלים, שהרי כלתה שמירתו ואינו עוד שומר עליו והרי הוא כאילו לא החזירו עד שיודיע לבעלים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

בחזירתו. ורבי ישמעאל סבר - עדיין הוא שומר עליו וסגי בדעת דידיה. וכתב הרשב"א: לכו"ע אפילו החזירה לחצר המשתמרת לבעלים, לא נפטר דהוה ליה כשומר שכלו ימי שמירתו שצריך דעת, (כדאמר רבי אלעזר ב"ק נז. הכל צריכים דעת חוץ ממשיב אבידה. כלומר כל השומרים צריכים דעת, ועד שלא החזירה לדעת הבעלים חייב אף באונסין הואיל וגנבה מתחלה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אבל שומר שגנב מרשות עצמו"

ב"ק (ק"ח:): הגונב טלה מן העדר, וסלע מן הכיס - למקום שגנב יחזיר, דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר: צריך דעת בעלים.

ואוקימנא: בשומר שגנב מרשותו -

✓ ר"ע סבר - כלתה לו שמירתו, כ"פ הרי"ף.

ור' ישמעאל סבר - לא כלתה לו שמירתו.

פרש"י: ר"ע סבר - כיון שנעשה גנב כלתה

שמירתו דתו לא מהימן להו לבעלים דהא

ה"ל גונב שלא לדעת צריך דעת, ולא

אמרינן סגיא בדעת שומר והא איהו ידע

שהיו עדים שגנב, ולכן החזירו מיראה. אבל אם לא היו עדים, כיון שהחזיר הגניבה מעצמו הרי ראינו שעשה תשובה, ול"א שלא ניחא לבעלים להיות שומר עליה עוד. והובא בסמ"ע (ו), כ"כ הב"ח. והש"ך (א) תירץ - דמיד שגנב כלתה ליה שמירתו ואינו עוד שומר עליו, אם כן מה בכך שיעשה אחר כך תשובה מ"מ צריך להחזירו ליד הבעלים עצמו כיון דכלתה שמירתו.

סמ"ע (ה): עד שיוודע לבעלים - טעמו, כיון דגנבו מסתמא לא ניחא לבעל הבהמה שיהא הוא שומר עליה שאינו נאמן בעיניו, נמצא אף שמחזירה למקומה לא מחשב חזרה.

"ויש עדים שגנבו"

הקשה שלטי גיבורים: תימה, כיון שהחזיר מעצמו, למה לא מהימן הרי עשה תשובה וחזר לכשרותו? בפרישה תירץ - לכן דקדק הרמב"ם לכתוב

סיכום: איך יוצא ידי חובתו בהשבת הגניבה

סעיף	נגנב	ידעו הבעלים מהגניבה	לא ידעו הבעלים מהגניבה
א	חפץ	מניין פוטר	החזרה פוטרת
ב	בעל חיים	מניין פוטר	צ' ידיעת הבעלים מהחזרה
ג	שומר שגנב	צ' ידיעת הבעלים מהחזרה	צ' ידיעת הבעלים מהחזרה

זו"ב שנ"ו: אסור לקנות שום דבר מהגנב, והקונה מגנב

מפורסם או אינו מפורסם, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: אסור לקנות דבר הגנוב..... 50
 סעיף ב: תקנת השוק..... 51
 סעיף ג: נתיאשו הבעלים מהגניבה..... 54
 סעיף ד: אם אין ידוע כמה שילם הלוקח לגנב..... 56
 סעיף ה: לקוח אומר כ"כ קניתי מהגנב, והגנב אומר פחות מזה..... 57
 סעיף ו: גנב ופרע בחובו מהגניבה אין תקנת השוק..... 57

- סעיף ז: במשכנתא יש תקנת השוק..... 58
 סעיף זז: אף שלקח מהגנב ביוקר או בזול עשו תקנת השוק..... 60
 סעיף ט: גנב ופרע חובו וקיבל עוד הלוואה..... 61
 סעיף י: לקח מהגנב ומכר יותר משויו..... 62

סעיף א: אסור לקנות דבר הגנוב

סעיף א: "אסור לקנות מהגנב החפץ שגנב, ועוון גדול הוא, שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לו לגנוב גנבות אחרות, שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב.
 ב. (וכן אסור לסייע לגנב צקוס לזכר כלי סגנוצ) [ב"י בשם ריב"ש]."

אלא שהיתה כוונתה לגנוב מנכסי בעלה, והנה הוא מסייע ידיה דלאו עכברא גנב אלא חורא גנב. כ"כ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "לקנות מהגנב"

פת"ש (א): באר הגולה (יו"ד של"ד) העתיק תקנות מרבינו גרשום מאור הגולה שהובאו בסוף תשובת מהר"ם – חרם שלא ליקח דברים גנובים מהגויים, מפני שיעלילו על ישראל שגנובם ויבא לידי סכנה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (ק"ט:): מבואר שאסור לקנות דברים שחזקתן גנובים.
 בקידושין (נו:): לא עכברא גנב אלא חורא גנב. ואי לא עכברא, חורא מאי קעביד?

ב. כתב הריב"ש: אותו הנפח שעשה לאישה שני מפתחות במסתר פנים מהבעל, ולקח בעדם כפולה אחת (מחיר כפול), ראוי להענש על בלי הגיד לבעל, שהיה לו להבין שלא לחנם רבתה במחיר המפתחות

הקדמה

הבעלים משלמים לו את הסכום ששילם בעד החפץ, והבעלים מחזרים למצוא הגנב ולהוציא ממנו המעות ששילם.
 ואם קנה מגנב מפורסם לא עשו תקנת השוק.

תקנת השוק: תקנה שנועדה לאפשר חיי מסחר תקינים, לפיה, מי שקנה חפץ בשוק, ולא ידע שחפץ זה הוא חפץ גנוב, למרות שנודע לו לאחר מכן שהחפץ גנוב, אינו מחזיר את החפץ לבעליו אלא אם כן

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (ק"ט:): ת"ר: אין לוקחין מן הסורק מוכין, מפני שאינו שלו, ובמקום שנהגו להיות שלו – לוקחין. ובכל מקום לוקחין מהן כר מלא מוכין וכסת מלאה מוכין, מאי טעמא? קננהו בשינוי. כ"פ הרמב"ם.

ב. כ' ה"ה: דקנינהו בשינוי – ואף דשינוי החוזר לברייתו אינו שינוי, הכא שאני שאין זה גזל ודאי אלא מספק אתה בא לאסרו, וכיון שכן, בשינוי כל שהוא מותר. ג. ב"ק (ק"ח:): אפילו הדברים שמותר ליקח מהנשים ורועים ושומרי פירות, אם אמרו הטמן אסור.

הלכות גזילה

ז"ו במ שנ"ט: איסור גזילה אפילו על מנת להזויר, ומה נקרא

גזילה ואיסור לא תזבד ולא תתאוה, ובו י"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: אסור לגזול אפי' כלשהו ואפי' מהגוי 76
- סעיף ב: לגנוב ע"מ לשלם דבר יפה ממנו 77
- סעיף ג: הגזול חבירו כאילו נוטל נפשו 78
- סעיף ד: להציל עצמו בממון חבירו בסכנת נפשות 78
- סעיף ה: שואל שלא מדעת גזלן 79
- סעיף ו: חטף מיד הלוח למשכון 79
- סעיפים ז-זז: איזהו גזלן ואיזהו עושק 79
- סעיף ט: איזהו חמסן 80
- סעיף י: איסור חמדה ותאוה 80

סעיף יא: תאוה מביאה לחימוד ולגזל ושפיכות דמים.....82
 סעיף יב: כמה לאוין עובר המחמד.....82

סעיף א: אסור לגזול אפי' כלשהו ואפי' מהגוי

סעיף א: אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא (שחצי שיעור אסור מהתורה – סמ"ע), בין מישראל בין מעובד כוכבים.
 ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה, שרי. כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחצות בו שיניו, ואף זה אוסר בירושלמי, ממידת חסידות.

א. "אסור לגזול או לעשוק"

ש"ך (א): מהגמרא משמע דבגזלן חייב לשלם מהעידית כמזיק. וכ"פ הרי"ף, והרא"ש, הנמ"י והמהרש"ל.

ב. "בין מישראל בין מגוי"

סמ"ע (ג): דגזל הגוי וגניבתו אסור, ולא התירו אלא להטעותו בחשבון או הפקעת הלוואתו, ודווקא בדבר שלא יוודע לו כגון שהיה חייב לאבי הגוי. והרמ"א (שמח-ב) – אף בכה"ג אסור, אלא אם כן טעה מעצמו. מזה האיסור בגזל הגוי (ש"ך סק"ב)?
 = בדעת הרמב"ם משמע – שאסור מדרבנן, (שדדק הרמב"ם לכתוב אסור לגזלו, ולא כ' שעובר עליו). כ"כ רש"ל – בדעת רש"י ושכן נראה עיקר
 = ומדברי הרמב"ם שכ' המחבר (ר"ס שמ"ח), משמע שאסור מהתורה. כ"כ הרש"ל. כ"ד הסמ"ג.

"דליכא מאן דקפיד ביה שרי"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. רמב"ם: אסור לגנוב אפילו כל שהוא. וכתב ה"ה – מפורש בסנהדרין (נז.). ודין פחות משהו פרוטה בממון כדין חצי שיעור באיסורין.

ב. ב"ק (ק"ג): מנין לגזל כנעני שהוא אסור? ת"ל: אחרי נמכר גאולה תהיה לו, שלא ימשכנו ויצא. פרש"י: שלא ימשכנו ויצא – כלומר שלא יוציאנהו בית דין מיד הכותי אלא בגאולה (שלא יגזול הגוי).

ג. כ' ה"ה: מיהו כתבו קצת מהמפרשים דדווקא כשיעור מאי דקפדי ביה קצת מן האנשים, אבל ליטול מן החבילה או מן הגדר לחצות בו שיניו דליכא איניש דקפיד בכי הא שרי, ואף זה אסרו בירושלמי. ב"י – טעם הירושלמי, מפני שאם היו עושים כן כולם נמצא החבילה כלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

אבל מ"מ לא זכה הנוטלו להיות חשוב שלו, דכל זמן שלא הפקירו בעליו בפירוש אי אפשר לזכות בו.

פת"ש (ב) בשם ת' נודע ביהודה תניינא בגליון ח"מ שלו: אף דשרי ליטלו ואין בו משום גזל דבסתמא אין בעה"ב מקפיד,

סעיף ב: לגנוב ע"מ לשלם דבר יפה ממנו

סעיף ב: א אסור לגזול, אפי' על מנת לשלם דבר יפה ממנו.

ב"יש מי שאומר דהיינו אם (אין) התשלומין בעין (שמא לא יהיה לו במה לשלם אח"כ – סמ"ע מהרא"ש), שאם הם בעין כיון שהם יפים מהדבר שלוקח זכות הוא להם ויזכה אותם לבעלים על ידי אחר.

מותר לזכות להם. וכ"מ מהפסוק "חבול ישיב רשע גזילה ישלם" (דאף דגזילה ישלם רשע מיקרי) דמשלם אחר שכבר גזלו.

וכ' הטור – ודווקא שידוע שזכות הוא לו, כגון בדבר העומד להימכר, אבל מחפצי ביתו אסור.

הקשה ביש"ש על הרא"ש – וכי שרי להסתחר בממון חבירו שלא מדעתו, דדלמא חביב עליו יותר שעורין? והרי חמסן אף דיהיב דמי, ומסתמא אין חילוק בין שלם לו דמיו או יותר מדמיו, ול"א זכין לאדם אלא במידי דאית ליה זכיה ואין בו שום צד חסרון, אבל כה"ג לא נקרא זכות אלא דינו כחמסן?

וקצות החושן (א) תירץ – דאינה קושיא, כחמסן כיון שעושה בפניו, והוא מוחה – אין זה זכות. אבל כשלא בפניו, אמרינן מסתמא זכות הוא לא, ובאמת אם ימחה אח"כ יכול למחות.

והש"ך (ד) תירץ – לא דמי לחמסן, לפמ"ש הטור, שדווקא שידוע שזכות הוא לו כגון בדבר העומד לימכר אבל בחפצי ביתו לא,

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"מ (סא:): "לא תגנוב" אפי' ע"מ לשלם.

ב"ק (ס:): "ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם" (שמואל ב כג טו), פי' שהיו גדישי שעורים של ישראל ושל פלישתים. ונשאלה השאלה: האם מותר ליטול גדישי ישראל ליתן לפני בהמתו ע"מ לשלם גדישי עדשים (שהם טובים יותר) של פלישתים?

שלחו ליה "חבול ישיב רשע גזילה ישלם" (יחזקאל לג טו) אף על פי שהגזילה משלם, רשע הוא, אבל אתה מלך אתה ופורץ לעשות לך דרך ואין מוחין בידך.

ב. כ' הרא"ש: מיירי שעדיין לא היו העדשים מזומנים, אלא רצו ליקח גדישין של שעורים דישאל ולכשיזדמן להם גדישין דעדשים דפלישתים יחזירו להם, אבל אם היו גדישים דעדשים מזומנים אפילו אין בעלי גדישי שעורים לפנינו

ומשמע מדבריו שאף הרא"ש מיירי בכה"ג (שאינם חפצי ביתו שבזה לא ניחא ליה). ולכן בחמסן לא ניחא ליה דהוי חפצי ביתו, ואינו רוצה למוכרו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לגזול"

קשה: לעיל ר"ס שמ"ח כ' שאסור לגנוב ע"מ לשלם כפל (אף שזכות הוא לו)?

- הש"ך (ג) תירץ – התם מיירי בשאינו מזכה לו ע"י אחר, דאם מזכה לו ע"י אחר לאו גניבה מיקרי כיון שהאחר יודע מזה.
- ובפרישה תירץ – שאני גניבה שגונב במסתרים ויש לחוש שירגיל עצמו בכך, מה שאין כן בגזילה שהוא בפרהסיא לפני כל, מילתא דלא שכיחא, שהרואים יראו שבא לגזול וימנעו אותו ולא שייך שמא

ירגיל עצמו.

ב. "שאם הם בעיני"

סמ"ע (ז): פירוש, והם מין אחר, והגזולן צריך למין זה שגזול (כעין מעשה שהיה בב"ק ס: שהיו אנשי דוד צריכין שעורים לבהמתן והיו רוצים לשלם תחתיהם עדשים שלא היו ראויים לבהמתם).

"ויוזכה אותם להבעלים על ידי אחר"

סמ"ע (ח): פי' אף שאין הבעלים כאן יכול לזכות להם ע"י אחר, דמסתמא ניחא ליה וזכין לאדם שלא בפניו. אבל כשאינם בעיני, אף שקיבל על עצמו ליתן לו דבר הטוב ממנו, מסתמא לא ניחא לבעלים לירד עמו בדינא ודיינא, ולפעמים לא יהיה לו במה לשלם. ואם הבעלים כאן ואומרים דלא ניחא לנו, דלכו"ע אסור.

סעיף ג: הגזול חבירו כאילו נוטל נפשו

סעיף ג: כל הגזול את חבירו, אפי' שווה פרוטה, כאילו נוטל נפשו.

ממנו, שנאמר: "כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח".
חד אמר: נפשו דנגזל, וח"א: נפשו של גזולן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (ק"ט.): א"ר יוחנן: כל הגזול את חבירו שווה פרוטה – כאילו נוטל נשמתו

סעיף ד: להציל עצמו בממון חבירו בסכנת נפשות

סעיף ד: אפילו הוא בסכנת מות וצריך לגזול את חבירו כדי להציל נפשו, צריך שלא יקחנו אלא על דעת לשלם (וע"ל ס' ק"פ ס"ג).

ב"ק (י"ט.): "מי ישקני מים", אמר רב הונא גדישין דישראל היו שנטמנו בהם פלישים,

❖ שורשי הלכה (המקורות)

האם מותר לשורפן להצלת ישראל. מותר לשורפם ולהפטר מתשלומים. ואמרו וכתב הרא"ש - ברור שמפני סכנת נפשות ליה אסור להציל עצמו בממון חבירו מותר לשורפם, אלא השאלה היתה, האם דליפטר, אלא יציל עצמו וישלם.

סעיף ה: שואל שלא מדעת גזלן

סעיף ה: אפילו הלוקח בשאלה, שלא מדעת הבעלים, נקרא גזלן.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות) ור"י ס"ל - דהוי שואל. ב"ב (פח.): נחלקו בדין שואל שלא מדעת: כה"פ הרמב"ם. כ' ערוך השלחן: אסור להערים בגזילה, כגון שהולך לחנווני ואומר שרוצה לקנות, וטועם מעט מכל דבר, ולא קונה.

סעיף ו: חטף מיד הלוח למשכון

סעיף ו: החוטף משכון מיד הלוח שלא ברשות ב"ד - ה"ז גזלן, אף על פי שהוא חייב לו. ואין צ"ל אם נכנס לתוך בית חבירו ומשכנו.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות) נקרא גזלן. ובה"ה כ': שלא נראה כן מהמשנה, וכן דעת ר"י מיגאש כהרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הרי זה גזלן"

סמ"ע (יב): שהוא בכלל איסור גזילה וגם הוא פסול לעדות ולשבועה (אבל עיקר הגזילה דאזהר הכתוב עליה לא מיירי בחוטף למשכנו על מה שחייב לו).

❖ **שורשי הלכה** (המקורות) שבועות (מד:): אלו נשבעים ונוטלים: ... הנגזל. כיצד: היו מעידים אוו שנכנס לבית חבירו למשכנו שלא ברשות. כתב הרמב"ם - אפילו החוטף משכון מיד חבירו למשכנו שלא ברשות בית דין נקרא גזלן ואין צריך לומר אם נכנס לביתו למשכנו. והראב"ד כ' - שאינו נקרא גזלן, והגמ' מיירי שלבסוף התברר שלא חייב לו, לכן

סעיפים ז-זז: איזהו גזלן ואיזהו עושק

סעיף ז: איזהו גזלן, הלוקח ממון האדם בחזקה (דכ' "ויגזול את החנית מיד המצרי" - סמ"ע), כגון שחטף מידו מטלטלים, או שנכנס לרשותו שלא לרצון הבעלים

ונטל משם כלים, או שתקף בעבדו או בבהמתו ונשתמש בהם, או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיה וכל כיוצא בזה [רמב"ם].

סעיף זז: איזהו עושק, זה שבא ממון חבירו לתוך ידו ברצון הבעלים, וכיון שתבעוהו כבש הממון בחזקה ולא החזירו, כגון שהיה לו ביד חבירו הלואה או שכירות, והוא תובעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלם וקשה [רמב"ם].

סעיף ט: איזהו חמסן

סעיף ט: הכופה את חבירו למכור את שלו, ונותן לו דמיו, אסור אבל אין לו דין גזלן ליפסל מדאורייתא, אלא מדרבנן, כמו שנתבאר.

מדאורייתא. מ"מ נפסל מדרבנן, דאיתא. סנהדרין (כה:), הוסיפו עליהם החמסנים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין לו דין גזלן ליפסל מדאורייתא" סמ"ע (יד): פירוש, אף שהוא עובר בלאו דלא תחמוד, מ"מ אינו נפסל לעדות ולשבועה, דלא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו. ודלא כעיר שושן דס"ל – שאינו עובר על לאו דאורייתא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (סב:): מה בין גזלן לחמסן? א"ל: חמסן יהיב דמי, גזלן לא יהיב דמי. א"ל: אי יהיב דמי, חמסן קרית ליה? והאמר רב הונא: תלוה וזבין זביניה זביני! לא קשיא: הא דאמר רוצה אני, הא דלא אמר רוצה אני.

ב"מ (ה:): לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו (פי' איסור דאורייתא דווקא שלא נתן דמיו, אבל כשמשלם לא נפסל מהתורה), שור – לכן אין לו דין גזלן ליפסל

סעיף י: איסור חמדה ותאוה

סעיף י: כל החומד עבדו או אמתו או ביתו או כליו של חבירו או כל דבר שאפשר שיקנהו ממנו, והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו (אבל בלא לקיחה אינו עובר בלא תחמוד – רמב"ם, סמ"ע), הרי זה עובר ב"לא תחמוד" (שמות כ, יד).

הלכות נזיקין

להזיק ממון חברו

זו"מ שע"ח: אסור להזיק ממון זוכירו ולא לגרום שום

הזיק, ובו ט' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 201..... סעיף א: אדם מועד לעולם.....
- 203..... סעיף ב: נפל מהגג והזיק חייב לשלם.....
- 204..... סעיף ג: נפל מהסולם והזיק.....
- 205..... סעיף ד: ואם קרה כן ברשות המזיק פטור.....
- 205..... סעיף ה: המזיק לחברו בראיה.....
- 206..... סעיף ו: כל מקום שמזיק חייב לשלם אפי' ברשות המזיק.....
- 207..... סעיף ז: היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות.....
- 209..... סעיף ח: א' רץ וא' מהלך, רץ בערב שבת.....
- 210..... סעיף ט: סוסו פגע בסוס חברו דרך שחוק.....

סעיף א: אדם מועד לעולם

סעיף א: אסור להזיק ממון חברו. ואם הזיקו, אף על פי שאינו נהנה, חייב לשלם נזק שלם, בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס. ^ב(ודווקא שאינו אנוס גמור, כמו שנתבאר).

^בכיצד, נפל מהגג ושבר את הכלי, או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו, חייב נזק שלם [רמב"ם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (כו.): אדם מועד לעולם, בין בשוגג ובין במזיד.

וכ' הטור: כשם שאסור לגנוב ולגזול מחבירו, כך אסור להזיק ממון שלו, אף שלא נהנה, כיון שמזיקו, בין בשוגג או מזיד חייב לשלם.

וכ' הרמב"ם: המזיק ממון חבירו צ' לשלם נזק שלם.

וכ' ערוך השלחן – שכל מזיק חייב לשלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו (כמ"ש בסי' תי"ט).

ב. כ' ה"ה: וכבר נתבאר שאונס גמור פטור, והרב לא חילק (ויש גורסים 'הרב לא חולק').

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור להזיק ממון חבירו"

סמ"ע (א): התחיל באיסור וסיים בחיוב תשלומין, ללמדינו תרתי:

(א). אף אם ירצה להזיק ולשלם, מ"מ יש איסור בדבר דומיא דגניבה וגזילה.

ב). שחייב בתשלומין ואפילו לא נהנה ואפילו שגג, והטעם, דאדם מועד לעולם אם לא באונס גדול.

וכתב נמ"י: הא דאמרינן (שם ל.) האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין, היינו כל הדינים האמורים בתלתא בבות: נזיקין, גזל, השבת אבידה, ריבית ואונאה.

ערוך השלחן: ירחק מספק ממון שאינו שלו, וזה גרוע מאיסור. שלא מספיק בתשובה עד שיחזיר הגזילה וירצה אותו על שציערו.

"בין שהיה שוגג"

פת"ש (א): כ' בת' חות יאיר – אורח שהלך לישן בחדר ושכח לכבות נר שעוה ונשרף השלחן וארגז עם כלי לבן של בעה"ב, חייב לשלם שאדם מועד לעולם.

ב. "ודווקא שאינו אנוס"¹⁶.

ערוך השלחן (ב): הסכימו רבותינו הראשונים דלאו בכל אונס חייב, דבאונס גמור פטור, ונתנו כלל בזה דכל אונס שהוא כעין גנבה פטור וכעין אבידה חייב (תוס' ורא"ש). וכן איתא שם בירושלמי דזה שישן שחייב דווקא כשישן אצל הכלים או

עליו הראיה.

ב). תוס': אף המזיק בכוונה, כגון שזרק חפץ חברו לאשפה והתברר שהיא בו תכשיט יקר, אם לא שכיח שמחביאים תכשיטים אלו בחפץ פטור. כ"פ הרמ"א (שפא-א). אף שהרמב"ם והשו"ע חולק עליו, המוציא מחברו עליו הראיה.

(אך לספרדים שפוסקים כשו"ע ול"א נגד מרן קים לי – חייב).

¹⁶. משפטי התורה (א, כא): ראובן התארח אצל

קרובו, קם בלילה לקח כוס ושטפה ושתה ממה מים, אח"כ התברר שבכוס היה יהלום שהלך לאיבוד – פטור האורח. טעמו –

(א). תוס': אדם מועד לעולם אפי' באונס, דווקא באונס הדומה לאבידה שקרוב לפשיעה, אבל אונס הדומה לגניבה פטור. כ"פ הרמ"א (שעח-). אף שהרמב"ן ס"ל שאף באונס גמור חייב (כ"ד הרמב"ם, הר"ן והשו"ע), המוציא מחברו

ג). דווקא כשהזיק ממש בעת האונס כגון שנתקל בשעת הליכתו שברו כלי, אף דנתקל לאו פושע הוא מ"מ אדם מועד לעולם, אבל אם בעת שנתקל לא הזיק אלא שאחר ניוזק אח"כ (כגון שנשא כד מים ונתקל ונפל ונשפכו המים ונשבר הכד, והלך איש אחד והוחלק) הוא פטור, כיון שלא הזיק בידיים וגם אינו פושע אינו חייב בגרמתו.¹⁷

ש"ך (ב): שאינו אונס – ודווקא כשהזיק בלא מתכוין אבל מי שמזיק במתכוין אפי' אונס גמור חייב כמו נרדף ששבר את הכלים (לקמן סי' ש"פ-ב).

אצל האדם והזיקים כשישן, אבל כשישן במקום פנוי ובא אחר ושכב אצלו או הניח כלים אצלו והזיק הראשון את השני פטור. אבל הרמב"ם לא מחלק, ובכל אונס חייב. כ"כ ה"ה והש"ך בדעת הרמב"ם. דלא כהב"י והשו"ע שהבינו מהרמב"ם שגם הוא מחלק, הב"י – ה"ה גרס ברמב"ם: 'לא חולק'.

אלא שיש לחלק לרמב"ם כשהזיק באונס: (א). במקום שיש אחר שגרם לנזק זה והוא פושע יותר מזה האונס אין לנו לחייב את זה שנאנס אלא זה שפשע. (ולכן כשבא אחר וישן אצלו או הניח כלים אצלו פטור הראשון). (ב). וכן אם היתה סיבה ניכרת שמן השמים היה הנזק פטור.

סעיף ב: נפל מהגג והזיק חייב לשלם

סעיף ב: א. נפל מן הגג והזיק, חייב לשלם נזק שלם, בין שנפל ברוח מצויה בין שנפל ברוח שאינה מצויה. ^ב(דל"א מקרי אונס גמור) [טור].

בד' דברים. ברוח מצויה והזיק ובייש – חייב בד' דברים ופטור על הבשת (נמצא שעל הנזק חייב בכל גוונא, שאדם מועד לעולם). כ"פ הרמב"ם – המזיק ממון חברו חייב

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אב"ק (כז): ואמר רבה: נפל מראש הגג והזיק ובייש: ברוח שאינה מצויה – חייב על הנזק ופטור

אף שסופו באונס חייב. ג). ועוד שכאן אף סופו בפשיעה, דכשהרגיש עייפות היה לו לעצור להתרענן. ד). ואין לומר דהוי גרמא, וזהו חיצו שחייב. ה). קי"ל כמרן (ח"מ סימן א-ב) שבימינו דנים בחבלה לשלם שבת וריפוי. אף שהרמ"א חולק, קי"ל כמרן כששניהם ספרדים,

¹⁷ביע אומר (ט-ה): שמעון ביקש להיצטרף לראובן בנסיעה, ראובן שהיה עייף מאוד נרדם על ההגה וגרם לתאונה קשה, שמעון תובע את ראובן בכל ההוצאות הרפואיות – ראובן חייב: א). אדם מועד לעולם. ב). הוי תחילת בפשיעה שלא נח לפני הנסיעה,

סמ"ע (ב): קשה על הטור – שכאן כ' שברוח שאינה מצויה פטור. ובסימן (תכא– יג) כ' שאם נפל והזיק ברוח שאינה מצויה שחייב בזנק?

• **ויש לחלק** – דשם מיירי שהזיק אדם בנפילתו ולכן חייב בזנק, וכאן מיירי שהזיק כלים שהוא קל יותר לכן פטור הנזק.

• **והב"ח תירץ** – כאן מיירי שנפל באונס גמור, ושם לא מיירי באונס גמור. ופי' הט"ז: לא באונס גמור – כגון שלא היה מעקה לגג, ונפל ברוח שאינה מצויה, ולכן חייב, שלא היה לו לעלות. ושם מיירי שהיה מעקה ובאה רוח סערה כל כך והגביהו וזרקו, שאין לך אונס גדול מזה.

לשלם נזק שלם, בין שהיה שוגג או אנוס הרי הוא כמזיד. כ"פ והשו"ע. וכתב הרב המגיד – באונס גמור כתבו שהוא פטור. והרב לא חילק (ויש גורסים בה"ה 'לא חולק').

כ' הרב המגיד: דע ששלשה חילוקים הם: (א). כשיש פשיעה גמורה, וזהו רוח מצויה אבל הוא שלא בכוונה – חייב בארבעה דברים ופטור מן הבשת. (ב). לא היה שם פשיעה וגם כן לא נעשה באונס גמור, וזהו רוח שאינה מצויה – חייב על הנזק ופטור מן השאר. (ג). באונס גמור כתבו המפרשים שהוא פטור.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

סעיף ג: נפל מהסולם והזיק

סעיף ג: היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו ונפלה והזיקה: ^אאם לא היתה מהודקת וחזקה, חייב. ^בואם היתה חזקה ומהודקת ונשמטה או שהתליעה, הרי זה פטור, שזו מכה בידי שמים היא. וכן כל כיוצא בזה [רמב"ם].

(שהעולה עלה והוי דרך עליה שפטור מגלות). ^אואיבעית אימא: הא והא דלא אתליע, ולא קשיא: הא דמיהדק, והא דלא מיהדק. פרש"י: לנזקין – חייב אם לא הרגו אלא הזיקו חייב דלנזקין לא שני לן בין שוגג למזיד בין ירידה לעליה.

^בה"ה: הא והא לגלות – הרמב"ם גורס 'אי בעית אימא הא והא לנזקין'. שבהתליע הוי אונס גמור שפטור בניזקין... ורוח

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

המקור מכות (ז:): היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו: תני חדא – חייב, ותניא אידך – פטור. ול"פ: כאן לנזקין (שחייב, שאדם מועד לעולם), כאן לגלות.

איבעית אימא: הא והא לגלות, ולא קשיא: הא (דמחייב) דאתליע (והדרגה יורדת והוי דרך ירידה שחייב גלות), הא דלא אתליע

שאינה מצויה אונס כל כך.

והראב"ד השיגו – מאי שנא אונס מרוח שאינה מצויה או אונס מחמת שהתליעה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שהתליעה... שזו מכה בידי שמים

היא"

ערוך השלחן (ז): שזו מכה בידי שמים

– הב"י וש"ע ס"ל גם הרמב"ם פוטר באונס גמור, ולפ"ז אתי שפיר דגם התליעה הוי אונס גמור.

אבל לדעת המגיד והש"ך – שאף באונס גמור מחייב הרמב"ם, וא"כ יש להבין למה פטור בהתליעה? ועוד מה שייך בהתליעה מכה בידי שמים והרי היה לו לראות אם התליעה אם לאו? וכבר השיג עליו הראב"ד.

וכ' הב"ח – שיש טעות הדפוס וצ"ל "ואם היתה חזקה ומהודקת ונשמטה ולא שהתליעה, הרי זה פטור", דבזה ודאי כיון שלא היה שום סיבה הוי מכה בידי שמים אבל בהתליעה חייב להרמב"ם.

סעיף ד: ואם קרה כן ברשות המזיק פטור

סעיף ד: כל אלו הדברים ברשות הנזק, אבל ברשות המזיק פטור, עד

שיתכוין להזיק כמו שיתבאר (לקמו ס"ו), [רמב"ם הלכות חובל ו, ג].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אבל ברשות המזיק"

סמ"ע (ג): טעמו שהמזיק יכול לומר לא ידעתי במה שהכניס שם ענייניו להיזהר להזיקן, ודווקא שהזיקו בשוגג (וכמ"ש בסמוך סעיף ו').

סעיף ה: המזיק לחבירו בראיה

סעיף ה: ואפילו בראייתו, אם יש בו היזק לחבירו אסור להסתכל בו.

לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (קז): ואמר רב יהודה – אסור לעמוד על שדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה. ופרש"י: שלא יפסידנה בעין הרע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור לאדם לעמוד על שדה"

סמ"ע (ד): ומה שלא הביא כאן כל דומאות היזק ראה שבסימן קנ"ד, משום ששם ההיזק לא מצד עצמו, אלא שמונע חבירו משימושים שעשה בחצר וכיו"ב.

אבל שדה בקמותיה, הראיה עצמה שולטת ומזיקה.

סעיף ו: כל מקום שמזיק חייב לשלם אפי' ברשות המזיק

סעיף ו: א כל מקום שמזיק, חייב לשלם. בין ברה"ר בין ברשות הנזק, ואפילו ברשות המזיק, אם הכניס בו הנזק ממונו שלא ברשות והזיקו (בעל הבית), לא שנא בגופו ל"ש בממונו – חייב לשלם, דנהי שיש לו רשות להוציאו, אין לו רשות להזיקו.

ב דווקא במזיקו במזיד, אבל אם הזיקו בשוגג, פטור בעל הבית. ואם בעל הבית הוזק בנכנס, אפילו בשוגג, חייב הנכנס כיון שנכנס שלא ברשות.

ג ויש מי שאומר דווקא בשלא ידע בעל הבית שנכנס, אבל אם ראהו שנכנס, אם הוזק בו, פטור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב ב"ק (מח.): אמר רבא הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות והזיק את בעל הבית או בעל הבית הוזק בו – חייב. ואמר רבה נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות והזיק את בעל הבית או בעל הבית הוזק בו – חייב, הזיקו בעל הבית פטור.

א אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא הוה ידע ביה (בעל הבית והזיקו) אבל ידע ביה הזיקו בעל הבית – חייב, מאי טעמא משום דאמר ליה נהי דאית לך רשותא לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא.

ופרש"י: הזיק – בין מתכוין בין לשאין מתכוין ומיהו בידיים הזיקו. הוזק – שזה היה עומד במקומו ובא בעל הבית ונתקל בו.

ג הרמ"ה: ואם בעל הבית הוזק – דווקא שלא ידע בע"ה שנכנס בו (אז חייב הנכנס), אבל ראהו שנכנס והוזק בו פטור, דאיהו דאזיק אנפשיה (שלא נזהר שלא יוזק) אף על פי שנכנס שלא ברשותו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "והזיקו"

סמ"ע (ו): כל מקום שנזכר לשון הזיק, ר"ל שהמזיק הזיק לניזק במעשה אפילו לא נתכוין, וכל מקום שכתוב שהוזק, ר"ל שהניזק הוזק מעצמו בהמזיק, והיינו שמזיק עומד במקומו והניזק הלך בצידו וניזק ממנו (רש"י).

ג. "אבל אם ראהו שנכנס"

סמ"ע (ז): פירוש, שראהו בעל הבית שהלה נכנס לרשותו, אף שלא ראהו בשעה

(במעשה), אפילו בשוגג חייב הנכנס, וכדין שניהם ברשות שיתבאר בסעיף שאחר זה.

שהזק ממנו (כגון שנתקל בו), היה לו להזהר שיש שם אדם ולשמור נפשו. ודווקא בהזק ממנו הבעל הבית, אבל אם הזיקו הנכנס

סעיף ז: היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות

סעיף ז: היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות, והזיקו זה בזה בין בגופם בין בממונם: אם לא ידעו זה בזה – פטורים. אבל אם ראו זה את זה, אף על פי שלא כיונו – חייבים (דאדם מועד לעולם – סמ"ע). לפיכך שנים שהיו רצים ברשות הרבים (דהוי שלא ברשות), או שהיו מהלכים (דהוי ברשות) והזיקו זה בזה, פטורים (היינו שלא ראו זה את זה – סמ"ע), הזיקו זה את זה, חייבים.

ורמב"ם בסוגיות אלו

(א). שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות הזיקו זה בזה פטורים:
לדעת רש"י – דווקא בהזק מעצמו אבל כשהזיקו האחר חייב אפילו בלא כוונת נזק. וזהו כוונת 'הזיקו זא"ז חייבים' ולהרמב"ם – 'הזיקו' פי' דווקא כשהזיק בכוונת נזק, 'הזיקו' מקרי כשהזיק בלא כוונת נזק. וכן בשניהם רצים ברה"ר או שניהם מהלכים.
(ב). כשהזיק ברשות המזיק:
לדעת רש"י – אם ידע בו: מזיק חייב. הזק פטור. לא ידע בו: בכל מקרה פטור. לדעת הרמב"ם – הזיקו היינו במזיק חייב, הזק היינו שלא במזיק פטור. כ"פ שו"ע (ד).¹⁸

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (מח.): אמר רבא ואיתימא רב פפא – שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות הזיקו זה את זה חייבין הזיקו זה בזה פטורים. טעמא דשניהם ברשות או שניהם שלא ברשות, אבל אחד ברשות ואחד שלא ברשות דברשות פטור שלא ברשות חייב. ופרש"י: שניהם ברשות – כגון ברשות הרבים או חצר השותפין או שנתן לו בעל הבית רשות ליכנס. או שניהם שלא ברשות – כגון שניהן רצים ברשות הרבים: הזיקו בידיים זה את זה ואפילו שלא במתכוין. חייבין – דבנזקין לא שאני לן בין מתכוין לשאין מתכוין. דברשות פטור – בין הזיק בידיים בין הזיק דממילא ובלא ידע ליה.

ערוך השולחן: מחלוקת רש"י

דעת הרמב"ם – שאף בהזיקו זה לזה פטורים, כמו המשנה (לב). אלא אם כן הזיקו בכוונה,

¹⁸. ביאר במשפטי התורה (א, יח): הזיקו זה בזה פטורים, הזיקו זה לזה חייבים.

"היו שניהן ברשות"

כ' הטור: כגון שנתן בעל החצר לשני אנשים רשות ליכנס כו'.

סמ"ע (ח) בשם הפרישה: הוא הדין אם בעל הבית נתן לאחד רשות ליכנס לחצירו או שראהו נכנס מיקרי שניהן (בעל הבית והאחר) ברשות. אלא כשהבעל הבית נתן לו רשות לא שייך לומר דלא ידעו זה בזה.

ודווקא בהזקו זה מזה פטורין, אבל הזיקו זה את זה חייבין, דכל אחד הו"ל לאסוקי אדעתיה כמו שאני נכנסתי לחצר גם אחר נכנס. אבל אחד שנכנס לרשות חבירו שלא ברשות דלא הו"ל לבעל הבית לאסוקי אדעתיה שנכנס, ולכן אפילו הוזק ממנו הבעל הבית, חייב הנכנס.

"אבל אם ראו זה את זה... חייבים"

פת"ש (ג): כתב בדגול מרבבה – נראה שרק זה שניזק חבירו בו ראה את הניזק, אבל הניזק לא ראה אותו (שאם גם הניזק ראה היה צ' להיזהר).¹⁹

ומזיק נכנס בו – חייב המזיק. וכן אם החזיק המטריה לרוחב הדרך הרי עשה תקלה וחייב בנזק, ואף אם הזיק לכלים חייב, דלא מקרי בור שפטור על כלים, כיון שמחזיק בדיו.

ואם פגע עם המטרייה במשקפי חברו חייב בנזק, שכל שהזיק בכוחו והניזק לא סייע למרות שלשניהם רשות חייב המזיק. ראה לקמן (שעט-א) – נהג שהשפריץ מי גשמים על ההולכים במדרכה.

הקשה ערוך השלחן (טז): המחבר בסעיף ד' העתיק לשון הרמב"ם דברשות המזיק אינו חייב עד שיתכוין להזיק.

ובסעיף ו' פסק כרש"י, דבכל מקום שמזיק חייב לשלם בין ברה"ר בין ברשות הניזק. אבל לרמב"ם בשניהם ברשות כמו ברה"ר דינו כמו ברשות המזיק?

ונ"ל – שהב"י הכריע מסברת עצמו ואינו מסכים להרמב"ם רק לעניין רשות המזיק, דאז אינו חייב רק במתכוין להזיק, אבל כששניהם ברשות לא בעי כוונה להזיק ואינו פטור רק אם לא ידעו זה בזה. אבל בידעו חייב אף באין כוונתו להזיק וברשות הניזק חייב אף בלא ידע (כרש"י).

והיש מי שאומר שבסעיף ו' הוא דעת רמ"ה שבטור וס"ל כשיטת רש"י דאפילו ברשות המזיק אם ראוהו שנכנס והזיקו להנכנס חייב אף בלא מתכוין להזיק.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

אבל בלא כוונה פטורים. כ"ד הרמ"ה, הרא"ש והרמ"א (תכא-ח).

ודעת רש"י – העיקר כהגמ' (מח). שאם הוזקו זה בזה פטורים, אבל הזיקו זה לזה חייבים. כ"ד התוס' והראב"ד.

¹⁹ משפטי התורה (א, יז): אדם שהלך ברה"ר ופגע במטרייתו בלא כוונה במטריית חברו והזיקה – כיון שהיה לשניהם לרשות להלך ברה"ר עם המטריה – פטור המזיק. לפי שכה של שנים גרם לנזק. מ"מ אם המזיק התנהג שלא כשורה, כגון שרץ, או שהניזק היה עומד

סעיף זז: א' רץ וא' מהלך, רץ בערב שבת

סעיף זז: *היה אחד רץ ואחד מהלך, והוזק המהלך ברץ – חייב, מפני שרץ שלא ברשות. בד"א, בחול. אבל בע"ש בין השמשות, פטור, מפני שרץ ברשות.

^ב. ודווקא צסתס, דתלינו דרץ לכוך צבת. אצל אס ידוע שאינו רץ אלא לשאר חפציו, ולא שייכא ציה לוכך צבת – חייב כמו בחול [ר"ן].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (לב.): משנה – שנים שהיו מהלכין ברה"ר, אחד רץ ואחד מהלך, או שהיו שניהם רצין, והזיקו זה את זה – שניהם פטורין.

✓גמ': תניא, איסי בן יהודה אומר: רץ – חייב, מפני שהוא משונה. ומודה איסי, בע"ש בין השמשות – שהוא פטור, מפני שרץ ברשות.

ערב שבת מאי ברשות איכא? כדאמר ר' חנינא: בואו ונצא לקראת כלה מלכתא (שרץ לקבל פני המלך).

כ"פ הרמב"ם: ואם היה ערב שבת בין השמשות פטור מפני שברשות הוא רץ כדי שלא תכנס השבת והוא אינו פנוי.

^ב. כ' המרדכי: דווקא אותה מצווה דבין השמשות דאין לו שהות, אבל בשאר מצווה כגון לרוץ לבית הכנסת או לבית המדרש

דיש לו פנאי, אם הזיק חייב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מפני שרץ שלא ברשות"

ערוך השלחן: ואם הוזק הרץ במהלך פטור המהלך, אלא אם כן הזיקו בכוונה.²⁰

"ערב שבת... רץ ברשות"

סמ"ע (יא): הרמב"ם כ' – שרץ ברשות כדי שלא תכנס שבת והוא אינו פנוי (שלא יחלל שבת). משמע לכאורה אפילו רץ בעסקיו לגומרם קודם שבת מיקרי ברשות. אבל ממ"ש הרמ"א – 'לשאר עסקיו', מוכח דס"ל דווקא דרץ בעסקי צרכי שבת מיקרי ברשות.

פת"ש (ד): כ' בת' חות יאיר – מי שהיה רץ לקידוש לבנה, ומפני מרוצתו פגע בחנות אחת ושפך כד שמן ושיבר כלי

להלך ברחוב, ולא הוי תקלה. מ"מ אם ישב אדם במדרכה ופגע בו המהלך בלי כוונה פטור.

²⁰. משפטי התורה: אדם המהלך ברחוב מהורהר בענניו ונתקל בלא כוונה בילד ההולך ברחב והזיקו, חייב המזיק, כיון שיש רשות לילד

זכוכית – חייב לשלם, דאין למדין כלל מרץ בין השמשות בערב שבת דבהיל טובא (שלא לחלל שבת), שהרי הוא ספק לילה והוא זמן מועט לפני הלילה ממש.

כ"פ הרה"ג הרב שפיץ שליט"א – אבל מסיבה אחרת ל"ד לע"ש, דבר שהניזק יודע שהוא מצוי, כגון ע"ש בין השמות שהאנשים רצים יכול הניזק להישמר, מה שאין כן בברכת הלבנה שאין הניזק יודע שירצו,

לכן חייב המזיק (ול"ד לע"ש). נשמת אברהם (חלק ד, דף צח): מאבולנס שפינה חולה לבית חולים ודרס: כ' לי הגרש"ז אויערבאך – ל"ד להבדלה (שכ' פת"ש לעיל) שחייב אם רץ והזיק שזמנו לא בהול, שכאן זמנו בהול בהצלת נפשות לכן פטור מתשלום. כ"כ הגר"י זילברשטיין (הלכה ורפואה) שפטור מגלות, מ"מ מסתבר שצריך כפרה.

סעיף ט: סוסו פגע בסוס חברו דרך שחוק

סעיף ט: אם בא אחד רוכב בסוסו מאחרי חברו, ופגע בסוס שחבירו רוכב בו והכה את הסוס – חייב לשלם כל מה שישומו בית דין שנפחת מחמת הכאה זו. ואפילו היה הסוס המוכה של עובד כוכבים, וצריך הניזק לשלם לעובד כוכבים יותר ממה שנפחתו דמי הסוס, אין המזיק חייב לשלם יותר ממה שישומו בית דין.

^בבחורים הרוכבים לקראת חתן וכלה והזיקו זה את זה ממון חזירו לךך שמחה ושחוק, וכן צפאר לזכר שמחה – הואיל ונהגו כן, פטורין [מרדכי ותוספות והרא"ש ואגודה], מ"מ אם נראה לז"ד לעשות סייג וגדר, הרקות צידם [פסקי מהרא"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.ת' הרא"ש: חתן היוצא מחופתו ומיודעיו הלכו עמו ורכבו בסוסים כמנהג הבחורים, ובא סוס אחד ופגע בפרד החתן ונגרם נזק של 300 זהובים. טוען המזיק שהוא פטור, שיש לו רשות לרכב ברה"ר, ועל המזיק לשמור עצמו.

תשובה: אף ברה"ר אין לו רשות לרוץ כל שלא יכול לעצור עצמו כשירצה, וכ"ש בסוס. ונמצא שהוא פושע ומזיק בגופו,

ולכן חייב בנזק.

ואם הפרדה היתה של הגוי והוא תובע סכום גבוה מאוד, אין המזיק צ' לשלם רק הנזק שגרם, כיון שלא התכוון לפגוע (תשובות הרא"ש סיים בזה – כיון שלא כיון. משמע שאם כיון חייב לשלם כל מה שיעליל הגוי משום דינא דגרמי).

וכ' הב"ח – הרא"ש לא מיירי הכי דנהוג בשמחה, אלא דינא קאמר (אבל בשמחה הדין שונה כדלקמן).

^בד"מ (ה): כ' המרדכי – אותן הבחורים

הלכות מוסר

ז"ו"מ שפ"ז: המאבד ממון זכירו, ומוסר ומלשין, ובו ט"ז

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 257..... סעיף א:1: המזיק נשבע ונוטל, והוא שאמיד בהם.....
- 259..... סעיף א:2: תפס הניזק, ידע המזיק שיש זהובים בכיס.....
- 260..... סעיף ב:1: המוסר ממון חבירו ליד אנס.....
- 262..... סעיף ב:2: אנסוהו והראה ממון חבירו פטור, ואם נשא ביד חייב.....
- 264..... סעיף ג: אנסוהו המלך להראות ממון הבורח ממנו.....
- 264..... סעיף ד: נשא ונתן ביד חייב, כשעמד האנס על הממון.....
- 267..... סעיף ה: היתה בנייהם מריבה על קרקע ומסרו אחד ביד אנס.....
- 268..... סעיף ו: גוי שלקח מראובן החוב ששמעון חייב לו.....
- 269..... סעיף ז:1: כשיש כפירה כמה הפסידו, תקנת נגזל במוסר.....
- 271..... סעיף ז:2: מסר גופו של חבירו, שנים שמסרו, אדם שמוכה מותר למוסר המכה.....
- 273..... סעיף ז:3: להשביע המוסר.....
- 275..... סעיף ט: אסור למסור ישראל אף שמצעים אותו, ישראל שמסרו מותר למסור אותו.....
- 275..... סעיף י: להרוג מוסר.....
- 276..... סעיף יא: אחר שכבר מסר לא נהרג, אא"כ הוא מוחזק למוסר.....
- 277..... סעיף יב: המצער את הציבור, או מסכן הציבור.....
- 278..... סעיף יג: לאבד ממון מוסר, או לקחתו לעצמו.....
- 279..... סעיפים יד-טו: לקבל עדות על המוסר שלא בפניו. המוחזק ג"פ שמסר.....
- 281..... סעיף טז: הוצאות לבער המוסר על הדרים בעיר.....
- 281..... קיצור סיכום הלכות מוסר (מתוך אנציקלופדיה תלמידית).....

סעיף א¹: המזיק נשבע ונוטל, והוא שאמיד בהם

סעיף א חלק 1: ^אהמזיק ממון חבירו ואינו יודע מה הזיק - נשבע הניזק ונוטל. כיצד, לקח כיס חבירו והשליכו למים או לאש או שמסרו ליד אנס, ונאבד, בעל הכיס אומר: זהובים היה מלא, והמזיק אומר: איני יודע מה היה בו שמא עפר או תבן היה מלא, הרי הניזק נשבע בנקיטת חפץ ונוטל [לשון הרמב"ם חובל, ז, יח].

^בוהוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהם או אמוד להפקידם אצלו (וצריך לברר טענתו מי הפקידו אצלו - רש"ל והש"ך) ודרכן להניחם בכיס וכיוצא בו. (ארנקי זקא, אס הוא שבת ויו"ט, מקרי לרכו זכך, וכל כיוצא בזה) [מרדכי].

^גאבל אם אין דרכם להניחם בכלי זה, הוא פשע בעצמו (ופטור המזיק). כיצד, הרי שחטף חמת או סל מלאים ומחופים והשליכם לים או שרפם, וטען הניזק שמרגליות היו בתוכם - אינו נאמן.

^ד(וי"א לאפילו היו עדים שהיו פטור, פטור, הואיל ופשע, כמו שנתבאר) [המגיד בשם תוס'...]

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי: לאו היינו מתניתין, דתנן: ומודים חכמים לר' יהודה, במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכו, שכן דרך בני אדם להניח בבתים? אמר ליה: אי דקא טעין זווי הכא נמי, הכא טעין מרגניתא, מאי? מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא, או לא? תיקו.

✓**ופסק הרמב"ם:** הרי הניזק נשבע בנקיטת חפץ כמה היה בו ונוטל, שכל הנוטל מחבירו בגלל שכנדו לא יודע נשבע.

^ב**שם:** א"ל רב יימר לרב אשי: טעין כסא דכספא בבירה, מאי? אמר ליה: חזינא, אי אינשי אמיד הוא דאית ליה כסא דכספא,

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הקדמה: כ'הטור - כמו שהנגזל נשבע כמה גזלו ממנו ונוטל (סימן ז-א), כן הניזק נשבע ונוטל.

וכ"ה שו"ע (ז-ט) - המזיק ממון חבירו, ואינו יודע כמה הזיק, הניזק נשבע, כתקנת חכמים כמה ניזק, ונוטל. והוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהם, כמו שיתבאר בסימן שפ"ח.

^אב"ק (סב.): ההוא גברא דבטש (בעט) בכספתא (ארגז שמינחים בו כספים) דחבריה, שדייה בנהרא, אתא מריה ואמר כו"כ כספים היו בו.

ש"ך (ב): כ' הראבי"ה – כל מי שמפסיד לחבירו בפשיעתו ויש לו עדים, ישבע כמה הפסידו ונוטל.

והרש"ל כ' – נ"ל שלא עשו תקנת נגזל אלא במזיק בידיים, אבל בפשיעה לא, ואף בידיים לא עשו תקנה רק בכוונה במזיד, אבל בשוגג לא.

ונראה לי – כראבי"ה שאף בפשיעתו עשו תקנת נגזל, והיינו בפשיעה במזיד (כגון שורקו לארץ ומכה זריקתו נתגלגל ונפל למים, או שהיה ביד חבירו ודחפו מיד חבירו וממילא נפל למים), ובזה מיירי ראבי"ה. מיהו אם הזיק בשוגג נראה כרש"ל שלא עשו תקנת נגזל (שישבע הניזק ויטול), ואף ראבי"ה מודה לזה.

ב. "אמיד להפקיד אצלו"

ערוך השלחן: ואם טען דברים שאין אמוד בהם שלא נאמן, אף שתפס לא מהני. ולא מועיל שבועה אלא למה שהוא אמוד. אלא אם כן יש עדים, ואף שאומרים הרבה יותר מכפי האומד, ואין המזיק יכול לומר לא אמרתי כל כך.

ג. "אם אין דרכן להניחם בכלי זה"

סמ"ע (ג): בגמ' (ב"ק ס"ב.) איבעיא – מי מנחי מעות בכלי כזה או לא, ולא איפשטא.

ופירשו הרמב"ם והטור והמחבר – שאפילו שאין דרך בני אדם להניח שם, האם הולכים לפי דרך בני אדם ופטור, דלא עלתה על דעת המזיק שיש שם מעות, או נימא דנאמן הניזק בשבועה שהניח שם מעות וחייב המזיק (דמאי הוה לזה להכלי

אי נמי איניש מהימנא הוא דמפקדי אינשי גביה – משתבע ושקיל, ואי לא – לאו כל כמיניה.

פרש"י: אמיד – עשיר, שאומדין אותו לכלי כסף.

ג. כ"פ הטור – שאם טוענו בדבר שאינו רגיל, כגון שטוען שזרק לו סל מלא מעות לים ואין דרך ליתן בו מעות, מיבעיא לן ולא איפשיטא אי נאמן בשבועתו.

ה"ה: מי מנחי איניש מרגניתא?

● לפי הרמב"ם – ידוע שאין מניחים שם מרגליות, אלא השאלה האם זה שטוען הנחתי מרגליות נאמן או לא, ועלה בתיקו.

● אבל התוס' פי' – השאלה האם דרך להניח שם מרגליות או לא, ופשוט שאם אין דרך להניח שם אינו וטל משום צד.

והנפק"מ: אם יש עדים שהניח שם

לפי הרמב"ם – נוטל. כ"פ הרשב"א.

ד. אבל לפי התוס' – אינו נוטל, שלא היה לו להניחם שם. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ואינו יודע מה הזיק"

ש"ך (א): משמע האם המזיק יודע מה הזיק ומכחישו – אין הניזק נשבע ונוטל (אלא המזיק נשבע כמה שהזיק ומשלם).

ערוך השלחן: לא תקנו תקנת נגזל רק באדם המזיק, אבל בהמתו שהזיקה לא תיקנו, ולכן שור שנגח פרה ונמצא עוברה בצידה (שצ"ט) אינו נשבע ונוטל.

"והשליכו לים"

להשליכו במים).

ופסק הרמב"ם - המוציא מחבירו עליו הראיה ואם תפס אין מוציאין מידו וכמ"ש המחבר.

והרא"ש ס"ל כיון דספיקא דדינא הוא לא מהני ביה תפיסה, והיא דעת החולקים דכתב מור"ם בסמוך.

"הוא פשע בעצמו"

ש"ך (ד): קשה - משמע לכאורה מלשון זה שהטעם הוא (שהוא פושע) משום דלא ה"ל למזיק לאסוקי אדעתיה שיש שם דברים אלו (כ"כ העיר שושן), אך כ' אח"כ "אינו נאמן" משמע שלא מאמינים שהניח

שם, ולא בגלל פשיעתו שהיה שם (נפק"מ כשיש עדים שהניח שם)? וי"ל - שאינו נאמן וגם אינו מועיל שבועתו כיון שפשע.

וכ' עוד הש"ך - משמע שאם היו עדים שהניחם שם נאמן. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א, כ"ד הרמב"ם, רא"ש, הטור, ראביה ומרדכי, וכן עיקר. לאפוקי התוס' והרמ"א כאן.²⁵

"הרי שחטף חמת או סל מלאים"

ש"ך (ה): ומהרש"ל כ' - דבכה"ג פשיטא דאינו נאמן, ולא מבעיא אלא בארגז שמניחים בו כספים וטען שהיה בו מרגליות כמו שפירש"י.

סעיף א': תפס הניזק, ידע המזיק שיש זהובים בכיס

סעיף א' חלק 2: ואם תפס (אפי' בעדים - ש"ך), אין מוציאין מידו. (ויט חולקין) [טור בשם הרא"ש]. וישבע שמרגליות היה בתוכם, ונוטל מה שיש אצלו, וכן כל כיוצא בזה.

ב' ואם ידע המזיק שהכיס היה בו זהובים, אבל אינו יודע כמה היו, אם הניזק

שבוודאי אסור לו לזרוק, מ"מ אין חייבו על דבר שלא עלה על הדעת שמונח שם. ב). אף לדעת הרמב"ם והמחבר שמחייבים הזורק, ה"מ כשעשה במזיד, מה שאין כן כאן שאדרבה עשה מצוות "השבת אבידה". ג). אף לרמב"ן - שאדם מועד לעולם אפי' באונס, יפטור כאן שלא נכנס לגדר של "מזיק" אלא משיב אבידה. מ"מ על העופות חייב לשלם בניכוי חשמל שנחסך.

²⁵ משפטי התורה: ראובן נסע והרשה לשכנו להתגורר בדירה, השכן ראה שראובן השאיר את המקרר מחובר לחשמל וניתקו מהחשמל כדי לחסוך. לאחר זמן הריח ריח רע מהדירה, הסתבר שהיו במקרר עופות והתקלקלו וזרקם לאשפה. כשחזר ראובן התברר שהחביא בעופות \$10,000, ועכשיו תובע ראובן לשכן, מה הדין? תשובה: השכן פטור, כיון ש - א). דומה לזורק כספת של חבירו לים, והיו בו דברים שלא שכיחים להניחם שם שלפי התוס' פטור הזורק, כ"פ הרמ"א. אע"פ

אומר: אלף, נוטל אלף בלא שבועה, והוא שיהיה אמוד, שהרי המזיק מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע.

ג. (וי"א לנכצע הניזק ונוטל, וכן עיקר) [טור סימן צ' בשם הראב"ד והמגיד והרא"ש].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.

ואם תפס הניזק

✓רמב"ם כ' – שאם תפס אין מוציאין מידו אלא נשבע ומחזיק.

✓והרא"ש כ' – כיון דספיקא דדינא הוא אין מועיל בו תפיסה.

ב. כתב עוד הרמב"ם: ידע המזיק שהיו בו זהובים אבל אינו יודע כמה היו, ואומר הניזק אלף היו – נוטל אלף בלא שבועה ואינו יכול להשבע.

ג. והראב"ד – חלק עליו, ישבע הניזק ויטול כמעשה דשק צמר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ויש חולקין"

ש"ך (ח): דתפיסה בעדים לא מהני בספיקא דדינא, אבל בלא עדים פשיטא דנאמן.

וקצות החושן (א) כ' – ה"מ לרמב"ם ששאלת הגמ' כשלא היו עדים, אבל לרא"ש שאף בעדים נשאלה השאלה, א"כ אפי' בלא עדים ויש לו מיגו, לא מהני המיגו, שאפילו אם נאמין לו, עדיין יש ספק אם חייב או לא (שפושע הוא).

כ"כ פת"ש (א) – דכאן אין הספק מחמת נאמנות אלא הספק אם חייב. והש"ך לשיטתו (בסק"ו) שהכריע דלא כר"י.

ב. "וי"א לנכצע הניזק ונוטל"

ש"ך (י): טעמו – דבדבר דלא הו"ל לידע לא אמרינן מתוך שאינו יכול להשבע משלם אלא צ' הניזק להישבע כדי ליטול. וכבר העליתי (ע"ב-יב, סקנ"א) – דבכל גווני הוי מתוך שאינו יכול להישבע משלם, וא"כ כאן העיקר כדברי הרמב"ם והמתבר שנוטל בלא שבועה. כ"כ רי"ו וסמ"ג כהרמב"ם כאן.

הלכות מוסר

סעף ב: המוסר ממון חבירו ליד אנס

סעף ב חלק 1: המוסר ממון (אף קרקע) בידי אנס, בין אנס עובד כוכבים

בין אנס ישראל, חייב לשלם מהיפה שבנכסיו כל מה שלקח האנס, אף על פי שלא נשא המוסר ולא נתן בידו אלא הרגיל בלבד (פירוש, דיבר לאנס דממונו של זה במקום פלוני הוא - סמ"ע).

ב. ואם מת, גובים מיורשיו כשאר כל המזיקים. ג. וי"א דווקא קעמד זדון, אצל אס לא עמד זדון, אין היורשים חייבים לשלם.

ד. ואשה שמסרה לאנסיס, משמתין לה. ואס יש לה ממון שאין לבעל רשות בו, משלמת. ואס יש לה נכסי מלוג, הבעל אוכל פירות כל ימי חייה, ואס מתה חייב לשלם לנמסר, וכן לשאר ניזק, ואין הבעל צעניין זה רק כיוצא שחייב לשלם [מרדכי]...

ממון בבית דין עבור מלשינות ומת גובה מהיורשים, אבל אם חייבוהו בית דין קנס לא קנסו בניו אחריו.

כ"כ ד"מ (י) - במרדכי פרק החובל (ע"ב סי' צא) דצריכים היורשים לשלם מה שנתחייב אביהם מחמת מסירה, ג. אבל אם לא הספיקו לעמוד בדין עד שמת אין היורשים צריכין לשלם.

ד. מרדכי: אשה שמסרה לאחד אף על גב דאין לה לשלם משמתין לה, ואם יש לה ממון שאין לבעלה רשות בו, צריכה לשלם, וכן אם יש לה נכסי מלוג יחליטו אותן ביד הנמסר ובעל אוכל פירות עד יום מותה, ואם מתה לא יירש בעל אלא הנמסר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מהיפה שבנכסיו"

כ' הטור: כדין מזיק (שגובה מהעדיית), וכ' הסמ"ע (ד) - דהיינו דווקא כשמשלם מקרקעות, אבל כשמשלם ממטלטלים,

א. ב"ק (קטז): משנה - הגזול שדה מחבירו ונטלנה מסיקין, אם מחמת הגזול - חייב להעמיד לו שדה אחר.

גמ': אם מחמת הגזול חייב - היכי דמי? לא צריכא, דאחוי אחווי.

פרש"י: דאחוי אחוי - שלא גזלה הוא עצמו, אלא שמע מבית המלך שמבקשין לגזול שדות והראה להם טלו קרקע זו של פלוני.

וכ' התוס': חייב - מדינא דגרמי.

ונחלקו ממה משלם: תוס' - מהעדיית, ורש"י - מוסר אינו משלם מהעדיית.

✓ הרמב"ם פסק: המוסר ממון חבירו ביד אנס חייב לשלם מן היפה שבנכסיו (ממיטב כמזיק), ואם מת גובין מיורשיו כשאר כל המזיקין, בין שהיה האנס גוי בין שהיה ישראל הרי זה המוסר חייב לשלם כל מה שלקח האנס, אף על פי שלא נשא המוסר ולא נתן בידו אלא הרגיל בלבד.

ב. ת' הרא"ש: אם מת המוסר אין מחייבין בנו לשלם. ובמרדכי כ' - שמי שנתחייב

ואפשר דבמסירה שלא הזיקה בידים הקילו,
דשם קנס עליו.

והש"ך (טז) - אין כאן קושיה כלל, שגם
במוסר אם היא רוצה יכולה למכור נכסי
מלוג שלה, ואדרבא הכא אשמועינן גדולה
מזו, שהנסכים מיד בחזקת הנמסר, רק
שבעל אוכל פירות כל ימי חייה וחייב
לשלם אחר מיתתה.

"צעניין זה רק כיוצא"

סמ"ע (ז): אף דבעלמא הבעל נחשב
כלוקח ראשון, ה"מ גבי לקוחות דאינהו
אפסידו אנפשייהו דלא ה"ל ללוקחם מידה
כיון דידעו שיש לה בעל, מה שאין כן
בזה דאיהי גרמה להן היזק זה.
והש"ך (יז): רק כיוצא - כבר כתבתי די
חולקין בזה וס"ל דבעל לוקח הוי לעניין
זה ופטור לשלם, וכ"פ מהרש"ל.

אפילו בסובין הרשות בידו. כ"כ הש"ך.

ב. "ואם מת גובים מיורשיו"

ש"ך (יד): דס"ל דמוסר דינא הוא ולא
קנסא, וכ"כ ה"ה. וא"כ אפילו לא עמד
בדין גובה מיורשיו.

והיא - דס"ל דדווקא כשעמד בדין ס"ל
דמוסר דמחייב משום דינא דגרמי דרבנן,
ולפ"ז במוסר שנשא ונתן ביד גם להיא
גובים מהיורשים אף שלא עמד בדין ופשוט
הוא.

ד. "הבעל אוכל פירות כל ימי חייה"

סמ"ע (ו): קשה, שבתכ"ד-ט פסק המחבר
שבחבלה בבעלה, דצריכה למכור נכסי
מלוג בטובת הנאה ולשלם ממנו דמי
החבלה, ואילן כאן הבעל ממשיך לאכול
פירות בחיה?

סעיף ב:2: אנסוהו והראה ממון חבירו פטור, ואם נשא ביד חייב

סעיף ב חלק 2: א"בד"א, כשהראה המוסר מעצמו. אבל אם אנסוהו עובד
כוכבים או ישראל אנס להראות, והראה - הרי זה פטור מתשלומין. (ואם אנסו
להראות שלו והראה שלו ושל חבירו - חייב) [טור].

ב. ואם נשא ונתן ביד, אף על פי שהוא אנוס - חייב לשלם, שהמציל עצמו
בממון חבירו חייב.

ג. כיצד, הרי שגזר המלך להביא לו יין או תבן וכיוצא בדברים אלו (ומיירי
כשאינ דינא דמלכותא, כגון שגזר על איש ידוע ולא על כלל הציבור - ש"ך), ועמד מוסר
ואמר: הרי יש לפלוני אוצר יין או תבן במקום פלוני, והלכו ולקחוהו, חייב
לשלם.

ד. הגה: ואפילו יסרוהו, ולא א"ל על מה (שיתכן שלא רצו ממון), והראה ממון חבירו, חייב [טור].

ה. ולא מקרי אונס, אלא הכאות ויסורין, אבל לא אונס ממון [מרדכי ותשובת מיימוני ונמ"י].

ו. היה רואה נזק בא עליו, מותר להכיל עצמו אף על פי שצ"י זה בא הנזק לאחר [נמ"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (ק"ו.): תניא: ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חבירו - פטור. כ"כ הטור - בד"א שהראהו מעצמו בלי אונס או שאנסוהו להראות שלו והראה שלו ושל חבירו ונפטר בו, בכך חייב.

ב. שם: ואם נטל ונתן ביד - חייב. אמר רבה: אם הראה מעצמו, כנשא ונתן ביד דמי.

פרש"י: נשא ונתן חייב - דלהציל עצמו בממון חבירו. מעצמו - בלא אונס.

כ. הרי"ף: י"א - כמו שאנסוהו להראות והראה פטור, כן אנסוהו להביא הביא ממון חבירו והביא פטור.

ולא נ"ל - דתניא ואם נשא ונתן ביד חייב, במאי עסקינן אי באונס הא אמרת פטור ואי מעצמו מאי איריא נשא ונתן ביד אפילו הראה נמי חייב? אלא אף שאנסוהו גוים והראה ממון חבירו פטור אבל נשא ונתן ביד חייב, ול"ד לאנסוהו והראה שפטור שהוא גרמא, אבל נשא ונתן ביד

ביידים הוא, ולכן חייב. כ"פ הרא"ש הרמב"ם. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א. והראב"ד כ' - שפטור הוא.

ג. כ' הרמב"ם: כיצד, הרי שגזר המלך להביא לו יין או תבן וכיוצא בדברים אלו ועמד מוסר ואמר הרי יש לפלוני אוצר יין או תבן במקום פלוני והלכו ולקחוהו חייב לשלם.

ד. כ' הטור: ואפילו יסרוהו, ולא א"ל על מה, והראה ממון חבירו, חייב.

ה. וכ' בתשובת מיימוניות: הא דאנסוהו גוים להראות ממון חבירו פטור, היינו מחמת אונס נפשות אבל מחמת אונס ממון חייב ופשוט הוא. ונראה דאונס מחמת מכות הוי כמחמת נפשות.

ה. ד"מ (ב) בשם נמ"י: מי שרואה שנוק רוצה לבוא עליו יכול להציל עצמו אף על גב דעל ידי זה יבוא הנזק לחבירו, אבל אם כבר בא עליו אסור לסלקו ממנו כשגורם בזה היזק לחבירו.²⁶

ופטור, דכל היכא דאיכא למיתלי דאדעתיה דפקדון אתו יכול להציל עצמו בפקדון, כ"כ

²⁶ כ' המרדכי בשם מוהר"ם: אם אנסו גוים להפקד לתת להם הפקדון יכול ליתן להם

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אבל אנסוהו"

ערוך השלחן: ואף גם באנסוהו להראות ממון חבירו שפטור, דווקא כשאנסוהו להראותם ממונו של פלוני אבל באנסוהו להראותם גוף חבירו כדי שיכוהו אסור להראותם בכל עניין.

וכ"ש אם אין ממון לאותו פלוני ורוצים לתפסו עד שיפדוהו קרוביו, שאסור להראותו להם ואסור לגרום היזק לקרוביו (סמ"ע).

ג. "כיצד הרי שגזר המלך"

סמ"ע (ט): 'כיצד' חוזר על שלפניו (א). ולא לסמוך לו, שאף שלא נשא ונתן ביד,

כיון שמסרו בלא אונס יסורין חייב. כ"כ הש"ך (יט).

ד. "ולא ח"ל על מה"

ש"ך (כא): פי' יסרוהו ולא אמרו שעל ממון מייסירם אותו, ולכן מסר ממון חבירו חייב.

ואין נראה – דלמה חייב, שיכול לומר סבור הייתי שעל ממון מייסירים אותו להראות להם, ואפילו יהא ספק לא יתחייב ממון על הספק.

ה. "חבל לא חונס ממון"

ש"ך (כב): כ"כ הב"י בשם ת' מיימוני. אבל ת' הרשב"א כ' – שאף על אונס ממון פטור, כ"ד הרמב"ן והרא"ה. וא"כ יכול לומר קי"ל כוותיה. וכן עיקר.

סעיף ג: אנסוהו המלך להראות ממון הבורח ממנו

סעיף ג: אנסו המלך למוסר זה עד שיראה לו ממון חבירו שהוא בורח מלפניו, והראה לו מפני האונס – הרי זה פטור, שאם לא יראה לו יכהו או ימיתיהו [רמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"והראה לו מפני האונס ה"ז פטור"

סמ"ע (יב): מדכתב לשון "פטור" ולא

כתבו ד"מותר" להראותו כיון דנאנס ע"ז, די"ל דלכתחילה לא יראהו, אלא שאם הראהו פטור מהתשלומין.

סעיף ד: נשא ונתן ביד חייב, כשעמד האנס על הממון

סעיף ד: נשא ממון חבירו בידו ונתנו לאנס – חייב לשלם מ"מ, אף

על פי שהמלך אנסו להביא.

ב' (ב' שותפין סהיה להן חוב ביחד, ואנס סך לאחד לפטור החוב - פטור, לזה לא מקרי [נתן ב"ד] [מרדכי].

ג' בד"א שאם אנסו להביא והביא חייב, כשלא הגיע הממון לרשות האנס, אבל אנס שאנס את ישראל עד שהראהו, ועמד האנס על הממון ונעשה ברשותו (דהיינו סיוכל לשלוט עליו וליטלו) (המגיד), ואנס את ישראל עד שהוליכו למקום אחר, ואפילו הוליכו זה המוסר שהראהו - הרי זה פטור, שכיון שעמד האנס בצד האוצר כבר אבד כל מה שיש בו, וכאילו נשרף.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א' ב"ק (ק"ז): תניא ישראל שאנסוהו גוים והראה ממון חברו פטור ואם נטל ונתן ביד חייב. ופסק הרי"ף - אף שאנסוהו אם נטל ונתן חייב. כ"פ הרא"ש וה"ה בשם הרשב"א, המאור והרמב"ן ועוד.²⁷

ב' כ"פ הרמב"ם - בד"א (שחייב) שהראה המוסר מעצמו, אבל אם אנסוהו גוים או ישראל אנס להראות והראה הרי זה פטור מן התשלומין, ואם נשא ונתן ביד אף על פי שהוא אנוס חייב לשלם, שהמציל עצמו בממון חברו חייב לשלם.

והראב"ד - השיגו, הרב הלך לפי שיטת הרי"ף, ואין הגאון מודה לו. וכן בדין שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש (שהרי

הגוי אונסו) ומאין יתחייב לו זה שימות בשביל ממון חברו הואיל וייחדו לו בפירוש.

כ"פ הש"ך - שדווקא אם אנסוהו על ממון סתם או אף שאנסוהו להביא חייב כשנשא ונתן ביד, דזה מיקרי מציל עצמו בממון חברו, מה שאין כן הכא שאנסוהו להביא ממון פלוני א"כ האונס הוא מתחלה על אותו הפלוני ואין זה נקרא מציל עצמו בממון חברו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש.

[סיכום: לשאת ולתת ביד כשיש אונס

לפי הרי"ף והרמב"ם - אסור, וחייב.

לפי הראב"ד - מותר, כ"פ הש"ך]

ג' שם: ההוא גברא דאנסוהו עובדי כוכבים, ואחוי אחמרא דרב מרי בריה דרב פנחס בריה דרב חסדא, א"ל: דרי ואמטי

ביד חייב, ואף על גב דאניס. לא שנא אנסוהו והלך הוא והביא לא שנא אנסוהו להביא והביא. וכי תימא מאי שנא מראה מנושא ונותן ביד דהאי פטור והאי חייב ותרוייהו אניסי? האי גרמא והאי בידיים.

²⁷ דהא דתניא ואם נשא ונתן ביד חייב. במאי עסקינן אי באונס הא אמרת פטור ואי מעצמו מאי איריא נשא ונתן ביד אפילו הראה נמי חייב? אלא לאו הכי קאמר ישראל שאנסוהו גוים והראה ממון חברו פטור, אבל נשא ונתן

סמ"ע (יג): ולא דמי לשו"ע (רצב-ה) למפקיד אצל חבירו ממון או כלים ואינו אמוד הנפקד, ובאו עליו גנבים וקדם ונתן להן הפקדון להציל עצמו פטור, דכיון דאינו אמוד חזקה דלא באו אלא בשביל הפקדון. וכ"ש כאן דאנסוהו בהדיא ליתן לו ממון חבירו?

דשאני התם כיון דאינו אמוד מסתמא אונסא דמתיליד ליה לא הוה אלא בשביל הפקדון, ואם לא היה הפקדון אצלו לא הוה אתו עליה, אבל כאן שמאנסין אותו שיביא ממון ראובן מבית ראובן, ריע מזלו גרם לו זה שבאו דווקא אצלו.

ב. "דזה לא מיקרי נתן ביד"

סמ"ע (יד): אלא גרמא בעלמא, מ"מ מסיק שם במרדכי דאי עשה כן מדעתו בלא אונס חייב.

ש"ך (כה): ונראה דאם היה להם משכון בשותפות על החוב, והלך זה ונתנו להשר דזה מיקרי נשא ונתן ביד, וכן מוכח בתשו' מהר"מ שבמרדכי.

וקצות החושן (ג) – ולענ"ד נראה דאפילו במשכון נמי לא הוי מזיק ממש, אלא משום דינא דגרמי שמזיק שעבודו של חבירו, וא"כ באונס פטור.

ג. "שכיון שעמד האנס"

כ' הטור: הרי זה פטור – שעל מה שהראהו לו פטור כיון שהוא אנוס וגם לא עשה מעשה, ועל מה שנטלו ונתנו לו אחר כך פטור דכיון שראהו האנס ויכול ליטלו חשיב כאילו נטלו. כ"כ סמ"ע.

בהדן (שא והולך עמנו לבית המלך), דרא ואמטי בהדייהו.

אתא לקמיה דרב אשי, פטריניה. א"ל רבנן לרב אשי, והתניא: אם נשא ונתן ביד – חייב?

א"ל: הני מילי היכא דלא אוקמיה עילויה מעיקרא (שלא אנסו אותו האנסים מתחילה על הממון, אלא הלך ונטל ונתן להם), אבל היכא דאוקמיה עילויה מעיקרא (שאנסו אותו האנסים והעמידו אותו על היין להראותו להם) מיקלי קלייה (נחשב הממון כאילו נשרף, שממון זה כבר אבוד מהבעלים, ובאותה שעה שהראה להם את היין ואיבדו פטור, וכשהולך עמהם את היין, את היין של האנסים הוא הולך).

איתיביה רבי אבהו לרב אשי: אמר לו אנס הושיט לי פקיע עמיר זה או אשכול ענבים זה, והושיט לו – חייב (אף שהגוי עומד על הממון)? הכא במאי עסקינן – כגון דקאי בתרי עברי נהרא (שהגוי לא יכול לקחתו, והושיט לו היהודי, לכן חייב).

כ' הרא"ש: וה"מ שאנסוהו הגויים לילך לבית פלוני להביא מה שבבית שאז חייב (כיון שהם לא יודעים היכן הממון בבית), אבל א"ל תן לנו ממון פלוני (שמכירים בממון זה) אף שנתן ביד פטור, דהו"ל כמונח לפניו.

וכ"מ בירושלמי, כ"כ הרשב"א – אם יד האנס שולטת בו, אף שאינו רואהו, כל שיכול לחפש ולמצוא פטור.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "אף על פי שהמלך אנסו להביא"

שלא מסר (ר"א ממיץ בשם ר"ת, והרמ"א שם).

הלכות נזקי ממון

ממונו שהזיק

**ז"ו"מ שפ"ט: דין במון האדם שהזיק, וזילוק שבין תם
למועד ובאיזה מקום זייב קרן ושן ורגל, ובו כ' סעיפים**

הנושאים שבסימן זה:

293.....	להלך בו	286.....	הקדמה
295.....	סעיף יב: חצר השותפים לפירות ולא לשוורים, והכניס שור והזיק	287.....	סעיף א: חיוב על נזקי נפש חיה שברשותו
295.....	סעיף יג: מיוחדת לבהמה לשניהם, ולפירות רק לאחד	287.....	סעיף ב: כמה משלם כשהזיק שורו
296.....	סעיף יד: חצר שמיוחדת לזה רק לפירות ולזה רק לשוורים	288.....	סעיף ג-ד: תשלומי נזק כשהשוורים שווים וכשאינם שווים
297.....	סעיף טו: שן ורגל פטור ברה"ר וחייב ברשות הניזק, נזק צרורות	288.....	סעיף ה: העושה כדרכו נקרא מועד, שלא כדרכו נקרא תם
298.....	סעיף טז: הכניס שורו ברשות או שלא ברשות ובא שור אחר והזיק	289.....	סעיף ו: חמישה מעשים תמים יש בבהמה
298.....	סעיף יז: חצר של שניהם רשות לשורים, ולאחד מהם לשאר דברים	289.....	סעיף ז: על איזה פכים דרכה לרבוע
299.....	סעיף יז: ג' אבות נזקין בשור	289.....	סעיף זז: מיני חיה המועדים מתחלת ברייתן
299.....	סעיף יט: תולדות הקרן	290.....	סעיף ט: תשלומי שור תם ומועד
299.....	סעיף כ: פרה שרבצה ברה"ר והמהלכת בעטה בה	291.....	סעיף י: נכנס השור לרשות המזיק וניזק
300.....		291.....	סעיף יא: הזיקה במקום שהיה לה רשות

הקדמה

נְזִיקִי:

וְאִם שׁוֹר נִגָּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשׁ וְהוֹדַע בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהִמִּית אִישׁ אֹ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסְקָל וְגַם בְּבַעְלָיו יוּמָת:

עוֹד שֵׁם (כא/לה-לו): וְכִי־יִגָּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־ שׁוֹר רֵעֵהוּ וְנָמַת וּמָכְרוּ אֶת־הַשׁוֹר הַחַל וְחָצְוּ אֶת־כֶּסֶפוֹ וְגַם אֶת־הַמֶּת יַחְצֹוּ:

אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נִגָּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשׁ וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעַלְיוֹ שְׁלֹשׁ שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר וְהִמִּית יִהְיֶה־לוֹ:

נזקי שן ורגל: שמות (כ"ב-ד): כִּי יִבְעַר־ אִישׁ שְׂדֵה אוֹ־כֶרֶם וְשָׁלַח אֶת־בְּעִירוֹ וּבְעַר בְּשְׂדֵה אַחֵר מִיֵּטֵב שְׂדֵהוּ וּמִיֵּטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלֹם:

(פי' הזיק שדה חבירו באחד משני דרכים:

א. שלח את ביערו, שהשחיתו הבהמות ברגל.

ב. 'וביער' שאכלו בהמות, היינו נזקי שן.)

נזקי בור: שם (כא/לג-לד): וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹ אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶנוּ וְנִפְל־שָׁמָּה שׁוֹר אֹ חֲמֹר:

בְּעַל הַבוֹר יִשְׁלֹם כֶּסֶף יִשְׁיֵב לְבַעְלָיו וְהִמִּית יִהְיֶה־לוֹ:

ודינו יתבאר בסימן ת"י.

נזקי אש: שם (כב-ה): כִּי־תִצָּא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ אֹ אוֹ הַקָּמָה אֹ הַשְּׂדֵה שְׁלֹם יִשְׁלֹם הַמְּבַעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה:

דינו יתבאר בת"ח.

ג. תולדותיהן:

• קרן: כשכוונתו השור להזיק.

תולדות: נגיפה בגוף, נשיכה, רביצה על כלים בכוונה לשוברם, בעיטה ברגל

א. הקדמה - נזקי ממון

כ' הטור: כשם שאסור לאדם שיזיק את חבירו ואם הזיק חייב לשלם כך צריך לשמור ממנו שלא יזיק ואם הזיק חייב לשלם.

לא שנא - יש בו רוח חיים, ל"ש - אין בו רוח חיים. יש בו רוח חיים - בהמה חיה ועוף, אין בו רוח חיים - כגון בור ואש ותולדותיהן.

ובלבד שלא יהא בן דעה, אבל עבד שישנו בן דעת אין רבו חייב על נזקיו, שאם היה חייב על נזקיו אם יקניטנו רבו ילך ויזיק לחייב את רבו.

ב"ק (ב.): משנה - ארבעה אבות נזיקין: השור, והבור, והמבעה, וההבער.

גמ': ד' אבות נזיקין -

לשמואל: שור - נזקי רגל, מבעה - נזקי שן, הבעה - נזקי אש, בור - נזקי בור.

לרב: שור - כל נזקי השור: שן, רגל וקרן. מבעה - אדם המזיק ממון חבירו. הבעה - נזקי אש. בור - נזקי בור.

כ' ערוך השלחן: וכל מיני נזקי ממון שבעולם כלולים באלו ארבעה מיני נזיקין, ולכן קראן התנא אבות נזיקין, וכל שארי מיני נזיקין שבעולם הם תולדותיהן ודין אחד להאבות והתולדות כיון ששוין בגדרן ובאיכותן כמו שיתבאר לפנינו בס"ד.

ב. פסוקים בתורה:

נזקי קרן: שמות (כא/כח-כט) - וְכִי־יִגָּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אֹ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וְנָמַת סָקוּל יִסְקָל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבְעַל הַשׁוֹר

בכוונה להזיק.

● שן: יש הנאה להזיקה, ואין כוונתה להזיק רק לאכול.

תולדות: נתחככה בכותל להנאתה והפילה אותו, נתגלגלה על הפירות להנאתה ויטנפם, דרסה על גוד מלא שמן ונהנית גופה מהסיכה.

● רגל: היזק המצוי, שרגילה בהמה להזיק דרך הילוכה.

תולדות: הזיקה בגופה דרך הילוכה, הזיקה בשערה דרך הילוכה, וברסן שבפיה, אוכף שעליה, קרון שמושכת אחריה.

נזק צרורות: הבהמה מהלכת והתיזה צרורות ברגליה ושיברה כלים, הלכה למשה מסיני שמשלם חצי נזק, שבכל מקום כוחו כגופו חוץ משור שכוחו אינו כגופו.

● נזקי בור: תחילת עשייתו לנזק, התקלה עומדת במקומה והעובר עליו ניזק.

תולדות: אבנו, סכינו ומאשו שהניחם ברה"ר ונתקלו בהם והוזקו.

● נזקי אש: כח אחר מעורב בהם, והוא הרוח.

תולדות: אבנו סכינו ומשאו שהניחם בראש הגג, ונפלו ברוח מצויה והזיקו דרך נפילתם.

(ד). כללים בתשלום הנזק:

● כל מועד משלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו, וכל תם משלם חצי נזק מגופו (ב"ק טז: וש"ע שפט-ט).

● כל המזיק כדרכו הוי כשן ורגל ופטורים ברה"ר, וברשות הניזק חייבים נזק שלם, וכשהזיקו שלא כדרכן דינם כקרן וחייבין בחצי נזק בין ברה"ר ובין ברשות הניזק.

● חצי נזק צרורות: ברה"ר – פטור. ברשות הניזק – חצי נזק ומשלם מהעליה.

סעיף א: חיוב על נזקי נפש חיה שברשותו

סעיף א: כל נפש חיה שהוא ברשותו של אדם שהזיקה – חייבים הבעלים לשלם, שנאמר: "כי יגוף שור איש את שור רעהו" (שמות כא, לה), אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דבר הכתוב בשור אלא בהווה [רמב"ם מהגמרות].

סעיף ב: כמה משלם כשהזיק שורו

סעיף ב: וכמה משלם?

שן ורגל: אם הזיקה בדברים שדרכה לעשות תמיד כמנהג ברייתה, כגון בהמה שאכלה תבן או עמיר או שהזיקה ברגלה או בדרך הילוכה – חייב לשלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו, שנאמר: "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" (שמות כב, ד).

קרן: ואם שינתה ועשתה מעשים שאין דרכה לעשות תמיד, והזיקה בהם, כגון

שור שנגח או נשך - חייב לשלם חצי נזק מגוף המזיק עצמו, שנאמר: "ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגו'" (שמות כא, לה), [הכל לשון הרמב"ם מהגמרות].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סיכום: תשלומי נזקי שן ורגל וקרן

מקום הנזק	מהיכן משלם	כמה משלם	שן ורגל
ברשות הניזק	מהעליה	נזק שלם	
ברשות הניזק או רה"ר	מגוף השור	חצי נזק	קרן תמה

"מהיפה שבנכסיו"

סמ"ע (ג): ואם משלם לו במטלטלין משלם לו המזיק במה שירצה (דכל מילי מיטב), אלא שבאם משלם לו קרקעות צריך לשלם לו מהיפה מנכסיו.

"מגוף המזיק"

פירוש: שלוקח הנזק מגוף השור המזיק, ואם לא מספיק הפסיד השאר, ואין המזיק חייב לשלם מביתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ג-ד: תשלומי נזק כשהשוורים שווים וכשאינם שווים

סעיף ג: א. כיצד, שור שווה מנה שנגח לשור שווה עשרים והמיתו, והרי הנבלה שווה ארבעה, בעל השור המזיק חייב לשלם שמנה, ואינו חייב לשלם אלא מגוף השור שהזיק, שנאמר: "ומכרו את השור החי" (שמות כא, לו). [רמב"ם].

סעיף ג: ב. לפיכך אם המית שור שווה עשרים לשור שווה מאתים, והנבלה שווה מנה, אין בעל הנבלה יכול לומר לבעל החי: תן לי חמשים, אלא אומר לו: הרי השור שהזיק לפניך, קחהו ולך, אפילו אינו שווה אלא דינר, וכן כל כיוצא בזה [רמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שור שווה 100 שנגח שור שווה

"20

סמ"ע (ד): חייב לשלם 8 - שהרי הנזק 20 ומקבל חזרה את הנבילה 4, נמצא הנזק 16, מקבל חצי הנזק 8.

ב. "הרי השור שהזיר לפניך"

פי': שור של 20 שנגח שור שווה 200 ונבילה שווה 100, הנזק 100, לא יכול לומר תן לו חצי נזק 50, שהרי השור שנגח שווה רק 20, אלא אומר לך קח שור שנגח

שש"ה 20 (שהרי אינו משתלם רק מגופו ולא מביתו).

סעיף ה: העושה כדרכו נקרא מועד, שלא כדרכו נקרא תם

סעיף ה: העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד כמנהג ברייתו, הוא הנקרא מועד. והמשנה ועשה מעשה שאין דרך כל מינו לעשותו כן תמיד, כגון שנגח או נשך, הוא נקרא תם. וזה המשנה, אם הרגיל בשינויו פעמים רבות, נעשה מועד [ב"ק טז] לאותו דבר שהרגיל בו, שנאמר: או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא, לו). [רמב"ם].

סעיף ו: חמישה מעשים תמים יש בבהמה

סעיף ו: חמשה מעשים תמים יש בבהמה, ואם הועדה לאחד מהם, נעשית מועדת לאותו מעשה (פירוש, שהתרו בבעליה לשומרה אחר שעשתה כן ג' פעמים – סמ"ע). ואלו הם: הבהמה אינה מועדת מתחלתה לא ליגח ולא ליגוף ולא לנשוך ולא לרבוץ על הכלים גדולים ולא לבעוט, ואם הועדה לאחד מהם הרי זו מועדת לו. אבל השן מועדת מתחלתה לאכול את הראוי לה, והרגל מועדת מתחלתה לשבר בדרך הילוכה [רמב"ם ממשנה בב"ק טו].

סעיף ז: על איזה פכים דרכה לרבוץ

סעיף ז: הבהמה, א"י מי שאומר שהיא מועדת מתחלתה לרבוץ על פכים קטנים ולמעך אותם, ב"יש חולקים עליו.

קטנים נמי לאו אורחיה הוא.

להלכה:

ב"הרא"ש – כלשנא בתרא, אין חלוק בין על קטנים או על גדולים, בכל גוונא דרכה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (טז): בהמה לא מועדת לרבוץ – אמר רבי אלעזר: לא שנו אלא פכין גדולים, אבל פכין קטנים אורחיה הוא. איכא דאמרי: א"ר אלעזר, אפילו פכין

א. אבל הרמב"ם – פסק כלשנא קמא, שדווקא על פחים קטנים דרכה לרבוץ.

סעיף זז: מיני חיה המועדים מתחלת ברייתן

סעיף זז: חמשה מיני חיה מועדים מתחלת ברייתן להזיק, אפילו אם הם בני תרבות.

ב. לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיוצא בהם, חייב נזק שלם. ואלו הם: הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס, וכן הנחש שנשך, הרי זה מועד ואפילו היה בן תרבות.

ג. (וי"א דווקא נחש מועד לכל מיני הזק, אבל האחרים אינן מועדים אלא מה שדרכן בכך, כגון ארי לדרוס וזאב לטרוף, אבל לא איפכא) [טור בשם ר"י והרא"ש].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (טו:): משנה – חמישה מועדים מתחילתן: הזאב, והארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש. רבי אלעזר אומר: בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין, והנחש מועד לעולם. פרש"י: מועדים – אפי' בנשיכה, ובכל הניזוקים משלמים נזק שלם.

ב. באיזה סוגי נזק הם מועדים

שם (טז:): אמר שמואל: ארי ברה"ר (שפטור בדבר שדרכו בכך), דרס ואכל – פטור (כיון דאורחיה למידרס הוה ליה כמו שאכלה פירות וירקות, דהוה ליה שן ברשות הרבים ופטור), טרף ואכל – חייב אף ברה"ר (דלאו אורחיה הוא). [כלומר לשמואל: חייב דווקא בדבר שאין דרכו בכך]. והתניא: וכן חיה שנכנסה לחצר הניזוק,

טרפה בהמה ואכלה בשר – משלם נזק שלם? (ומכך שמשלם ברשות הניזוק נזק שלם משמע שזו היא דרכו, והוי תולדה דשן, המשלם נזק שלם. ולפי זה אם יטרוף ברשות הרבים יהיה פטור כדין שן הפטורה ברשות הרבים, וקשה לשמואל שאמר שארי הטורף ברה"ר חייב כיון שזה משונה והוי קרן). ומתריך שם ר"ג... [לפי הקושיא משמע שחייב בכל סוגי נזק].

להלכה:

ג. הר"י – פסק כשמואל, לא בכל מיני נזק שווים, אלא כ"א מועד בדבר שדרכו להזיק. כגון ארי לדרוס ולאכול או לטרוף ולהניח. לפיכך בדבר שהוא מועד חייב ברשות הניזוק נזק שלם, ופטור ברה"ר כדין רגל. ובדבר דלאו אורחיה הוי קרן שחייב בחצי נזק בין ברה"ר או ברשות הניזוק. כ"כ הרא"ש והרמ"א.

והש"ך (שם, מ) – דאף בגדולים אינו גובה
אלא מן הזיבורית. כ"ד הרמב"ם, כ"מ
מהמחבר כאן שסתם.

החובל בחבירו

**זו"מ ת"כ: החובל בחבירו זייב בזומשה דברים, וכיצד
משערין אותם, והמכייש בדברים תלמיד זכם וע"ה, ובו מ"ד
סעיפים**

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: אסור להכות חבירו.....	473
סעיף ב: הכהו מכה שאין בה שווה פרוטה	474
סעיף ג: החובל בחבירו חייב בחמשה דברים	475
סעיפים ד-זז: דוגמאות לחמשה תשלומים	476
סעיפים ט-י"א: דוגמאות לד' דברים בלא	477
נזק.....	477
סעיף יב: גילח שער ראשו.....	477
סעיפים יג-יד: המחסרו דבר שאינו חוזר	478
.....	478
סעיף טו: כיצד משערים נזק.....	479
סעיף טז: כיצד משערים צער.....	480
סעיף יז: כיצד משערים שבת.....	480
סעיף יזז: כיצד משערים ריפוי.....	482
סעיף יט: איך משלם דמי הריפוי, מיד או	482
יום ביומו.....	482
סעיף כ: עבר על דברי הרופא.....	483
סעיפים כא-כג: רוצה המזיק להביא לו	484
רופא אחר.....	484
סעיף כד: כיצד משערים בושת.....	484
סעיף כה: תקע באזנו וחרשו.....	485
סעיף כו: סימא עניו וקטע רגלו ואח"כ חרשו	485
.....	485
סעיף כז: כשמגבין לנחבל אין נותנים זמן	487
לחובל.....	487
סעיף כזז: יש אומדן לנזיקין.....	487
סעיף כט: ברזל אין לו אומד.....	489
סעיף ל: זרק אבן ואח"כ הוציא הלה ראשו	489
.....	489

סעיף לא: אף שהחובל בעצמו פטור אחרים	490.....
שחבלו בו חייבים.....	490.....
סעיף לב: המבעית חבירו וחלה	490.....
סעיף לג: נחבל שאומר נחרשתי מתי נאמן	490.....
.....	491.....
סעיף לד: המבייש את הערום	492.....
סעיף לה: המבייש את הישן	492.....
סעיף לו: ישן שבייש	492.....
סעיף לז: המבייש את חש"ו ואת הגר והעבד	493.....
.....	493.....
סעיף לז"א: רקק בחבירו	493.....

סעיף א: אסור להכות חבירו

סעיף א: אסור לאדם להכות חבירו. ואם הכהו עובר בלאו, שנאמר: "פן יוסיף" (דברים כה, ג). ואם הקפידה תורה בהכאת רשע שלא להכותו יותר על רשעו, קל וחומר בהכאת צדיק [רמב"ם].

^בוהמרים יד על חבירו להכותו, אף על פי שלא הכהו, נקרא רשע.

^גהגה: וע"ל סי' תכ"א סעיף י"ג. ודין הכאת איש לאשתו, עיין בא"ה סי' קנ"ד.

^דיש אומרים דיט חרס קדמונים באדם המכה לחבירו, וכריכין להתיר לו כדי לכרפו למנין עשרה, ומיד שמקבל עליו לעשות דין, מתירין לו אף על פי שאין (המוכה) מתרצה [מהר"ם מריזבורג והג"מ].

כתוב בתרומת הדשן: כל מי שהוא תחת ידו של אדם ורואה בו שעושה דבר עבירה רשאי להכותו וליסרו כדי להפרישו מהעבירה, ואינו צריך להביאו לבית דין.

^ג. "עיין בא"ה סי' קנ"ד"

הרמ"א (ג): איש המכה אשתו, עבירה היא בידו כמכה חבירו. ואם רגיל הוא בכך,

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^בסנהדרין (נח:): אמר ריש לקיש:

המגביה ידו על חבירו, אף על פי שלא הכהו – נקרא רשע, שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה הכית לא נאמר, אלא למה תכה, אף על פי שלא הכהו נקרא רשע.

סמ"ע (א): הטור והמחבר למדו הלאו מדכתיב "פן יוסיף", ורש"י והרמב"ם למד מדכתיב "לא יוסיף".

ערוך השלחן: ואם ראובן התחיל לכהות שמעון, מותר לשמעון להכותו חזרה להינצל מידו, ואף לאחר מותר להכות לראובן להציל שמעון, אם אי אפשר בדרך אחרת.

ד. "ליט חרס קלמונים"

סמ"ע (ד): מהלשון משמע דאין צריך לנדונו עתה מחדש, אלא מנודה ועומד זה המכה מהחרם שהחרימו על זה הקדמונים, וקאמר דצריך להתיר עתה אותו חרם למי שעברו. ה"ה היכן שנזכרו בדברי האחרונים שהקהילות החרימו ע"ז או שיש בו חרם רבינו גרשום.

והתרה זו כסתם התרת נדרים בג' אנשים. לאפוקי מי שכ' צריך מאה אנשים להתיר (כמו מי שרוצה לישא אשה על אשתו שעובר על חרם רבנו גרשום).

יש ביד ב"ד ליסרו ולהחרימו ולהלקותו בכל מיני ריודי וכפייה, ולהשביעו שלא יעשה עוד, ואם אינו ציית לדברי הב"ד י"א שכופין אותו להוציא, ובלבד שמתרין בו תחלה פעם אחת או שתיים כי אינו מדרך בני ישראל להכות נשותיהם, ומעשה עובד כוכבים הוא.

ד. כ' מוהר"ם מריזנבורק: יש חרם קדמונים על המכה חבירו, וצריך שיתירו לו הקהל חרם של העבריינות קודם שיצרפו אותו למנין, על מנת שיקבל עליו כל מה שירצו בית דין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עובר בלאו"

דברים (כה, ב, ג): וְהָיָה אִם־בֵּן הַקּוֹת הַרְשָׁע וְהַפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהַקְּהוּ... אַרְבָּעִים יִכְּנוּ לְאִ יֹסִיף, פְּנֵי־יֹסִיף לְהַכְתּוֹ עַל־אֵלֶּה מִכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אֲחִיךָ לְעִינֶיךָ:

סעיף ב: הכהו מכה שאין בה שווה פרוטה

סעיף ב: א. הכהו מכה שאין בה שווה פרוטה – לוקה, כיון שאין בה חיוב ממון. ב. ואפילו הכה עבד כנעני, לוקה הוא, שהרי חייב במצות.

כנעני של חבירו לוקה, דיחנו במקצת מצות.

ב"י: למד כן ממצות (ח): עבד וכותי ישראל גולה ולוקה על ידיהם (כך גרסת הרמב"ם). הטור כ' בשם הרמב"ם – עבד "של חבירו". ואיני יודע למה, דאפילו עבד שלו למה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כתובות (לב:): א"ר יוחנן – הכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה לוקה (שאם היה שווה היה משלם ונפטר).

ב. טור בשם רמב"ם: ואפילו הכה עבד

כנעני שלו פטור על הכאתו בין בשוה פרוטה בין בפחות משוה פרוטה, ותימה על הב"י, שהרי כן מבואר ברמב"ם (פ"ב מהלכות רוצח ושמירת נפש דין י"ב). והובא בפת"ש (ב).

לא יתחייב מלקות על הכאה שאין בה שווה פרוטה, שאף שהוא עבדו כיון שהוא חייב במצות לא ניתן לו רשות להכותו. וגם ברמב"ם לא מופיע "של חבירו".

והדרישה – תירץ דברי הטור, שאם על מכה קטנה שאין בה שווה פטורה נחייבנו מלקות, יכנו מכה רבה ויפטור ממלקות, כיון שיש תשלומים ובעבד שלו אין תשלומים, ולכן פטרו בעבד שלו לגמרי.

סמ"ע (ו) – וכ"כ באמת המחבר עצמו בסתם (סימן תכ"ד, ג) דהחובל בעבדו הכנעני פטור, וכ"כ הרמב"ם (בפ"ד, דחובל דין י'). כ"כ בשו"ת חכם צבי – ולי ברור דעבד

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כיון שאין בו חיוב ממון"

סמ"ע (ה): אבל אם יש בו חיוב ממון משלם ולא לוקה. ולמדו כן (כתובות ל"ב): מדכתיב "כאשר עשה כן יעשה לו", "כן ינתן בו" תו למה לי, אלא דבר שיש בו נתינה ומאי ניהו ממון (ואז אין מלקות).

סעיף ג: החובל בחבירו חייב בחמשה דברים

סעיף ג: א. החובל בחבירו, חייב בחמשה דברים: נזק, צער, רפוי, שבת, בושת, אם החבלה בעניין שיש בה כל החמש.

ב. הגה: י"א דלכריך ליתן לו ג"כ תוספות מזונות הכריכין בחליו ממה שהיה אוכל כשהיה כריח (שמזון החולה יקר יותר), [נמ"י], ונ"ל דככלל ריפוי יחשב. ג. ואם אין בה אלא ד', משלם ד'. ואם ג', ג. ואם ב', ב'. ואם א', א'.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (פג:): מתני'. החובל בחבירו – חייב עליו משום חמשה דברים: בנזק, בצער, בריפוי, בשבת, ובושת.

פרש"י: וכולם נלמדים מהפסוקים נזק – עין תח עין. צער – פצע תחת פצע. ריפוי ושבת – רק שבתו יתן ורפא ירפא. בושת – וקצותה כפה, ממון. וכ"ה בפרישה.

ג. ירושלמי (ב"ק ח.): תני החובל בחבירו: חמשה נותן לו חמשה, ארבעה נותן לו ארבעה, שלשה נותן לו שלשה, שנים נותן לו שנים, אחד נותן לו אחד. פי' פני משה: חמשה – אם יש בחבלה כל החמשה דברים משלם לו חמשה וכו'.

וכ' הש"ך (ב): וכולן משתלמין מן היפה שבנכסיו כדין כל המזיקין (רמב"ם). כ"כ סמ"ג. וכ' הרב המגיד – והוא מבואר ריש

ב"ק: דאמר כולם כאבות הן לשלם ממיטב. כ"פ הרי"ף, הרא"ש, נמ"י, והרש"ל.

סעיפים ד-ז: דוגמאות לחמשה תשלומים

סעיף ד: א. כיצד קטע ידו או רגלו או אצבע אחד, או שחסרו אחד מכל אבריו, נותן לו כל ה' הדברים.

סעיף ה: ב. הכהו על ידו, וצבתה (נפחה) וסופה לחזור, או הכהו על עינו ומרדה וסופה לחזור, אין כאן נזק, ונותן לו שאר ארבע דברים.

סעיף ו: ג. הכהו על ראשו וצבתה, אין כאן נזק ושבת, ונותן לו שאר השלשה דברים.

סעיף ז: ד. הכהו במקום שאינו נראה, ולא ראהו שום אדם, אינו נותן לו אלא צער וריפוי.

סעיף זז: ה. הכהו במטפחת שבידו או בשטר וכיוצא בזה, אין כאן אלא בשת. ¹(וי"א לזוקא שחולא במקום כולין) [הראב"ד].

^ה הכהו בטומס (אגודת שטרות) שבידו נותן לו אחד בושת.

כ"פ הרי"ף הרא"ש והרמב"ם. כ' הרמב"ם במקום טומס הכהו במטפחת שבידו או בשטר וכיוצא באלו נותן אחת והיא הבושת. כ"כ השו"ע.

¹ כ' הראב"ד: הכהו במטפחת – דווקא במקום שרואים שאז יש בושת.

ואם הכהו במקום שאין נראה כגון על ברכיו ולא ראהו שום אדם נותן לו צער וריפוי, ואין בושת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ירושלמי (בבא קמא ת, א):

^א והיכי הכהו על ידו וקטעה נותן לו חמשה נזק צער ריפוי שבת ובושת.

^ב הכהו על ידו וצבת נותן לו ארבעה צער ריפוי שבת ובושת

^ג הכהו על ראשו וצבת נותן לו שלשה צער ריפוי שבת.

^ד במקום שאינו נראה נותן לו שנים צער ריפוי.

ראוהו בשעת הכאה, ב). וגם שתהא המכה עומדת במקום שלא תהיה נראית לאחר זמן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ד. "הכהו במקום שאינו נראה"

סמ"ע (ט): פירוש, תרתי בעיני, א). שלא

סעיפים ט-יא: דוגמאות לד' דברים בלא נזק

סעיף ט: א. כוואו בשפוד על צפרנו, במקום שאינו עושה חבורה ואינו מעכבו ממלאכה, אינו נותן אלא צער. (ואס היה במקום כואין, חייב צנוסת) (המ"מ שם).

סעיף י: ב. השקהו סם, או שסכו סם ושינהו ממראה עורו, אינו משלם לו אלא ריפוי בלבד (כדי להחזירו למראה עורו – סמ"ע).

סעיף יא: ג. הכניסו בחדר וסגר הדלת עליו ובטלו ממלאכתו, אינו נותן לו אלא שבת בלבד. אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו מלצאת, הוי גרמא בנזקין ופטור מדיני אדם [הרא"ש].

דסליק ואיתי ליה סמא חריפא ואחווריה לבישריה (כשהיתה לו מכה בבשרו והיתה מתרפאת, והוא בא ונתן על גבה סם חריף מדאי שהפך את מראה בשרו לחיזור כמראה צרעת), דצריך לאותבי ליה סמא לאנקוטיה גוונא דבישריה (צריך לתת על אותו מקום סם אחר כדי להחזיר לבשר את מראיתו).
ג. שבת – דהדקיה באינדרונא (שסגרו בחדר) ובטליה, בושת – דרק ליה באפיה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (פה:): משכחת ד' דברים במקום שאין נזק, כגון:

א. צער – כוואו בשפוד או במסמר (שאינן שם נזק), ואפילו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה (כי יש לך אדם שהוא רך וענוג וצער רב, ויש לך אדם שאינו כל כך רגיש וצער מועט).

ב. ריפוי – דהוה כאיב ליה מידי, והזיק לו

סעיף יב: גילח שער ראשו

סעיף יב: א. גילח שער ראשו, אינו נותן לו (רק) אלא בושת (דסופו לחזור

ולגדול – סמ"ע).

ב. סכו בסם עד שאין סוף השער לחזור, חייב בה' דברים, שהרי מצטער מן הסם, ושבת שהרי הוא ראוי לרקד ולנדנד (שער) ראשו בשעת ריקוד, ונמצא בטל ממלאכה זו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (פו.): גלחו שחזור וגדל – משלם בושת בלבד.

ב. ואם סכו בשמן שלא חוזרים השערות לגדול משלם לו ה' דברים: צער – שיש לו חטטים בראשו ויש לו צער מהסיכה. ריפוי – שצריך ריפוי. שבת – שהיה מרקד בחתונות עם נענוע שערו ועכשיו לא יכול. בושת – שאין לך בושת גדול מזה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "חייב בחמישה דברים"

סמ"ע (יג): צער – שהרי מצטער מן הסם, ריפוי – שעושה בקעים בראשו מחמת חריפותו וצריך ריפוי לרפאותו, ונזק –

שאינן לך נזק גדול מזה שלא יהיו לו שערות לעולם לחמם בהן ראשו, בושת – שבושת יש לו מזה, הן בשעה שסכו כשאר מכה שיש לו בושת מה שרואין שהכהו, וגם אח"כ במה שרואין שאין לו שערות ונעשה קרח.

ב. "ולנדנד (שער) ראשו"

בטור – כתב 'שער' ראשו.

ובפרישה – הוכיח שהגרסה היא 'לנדנד ראשו' בלי 'שער', דהנדנד בראשו בשעת ריקודו נעשה גם בלא שערות, דאל"כ גם בגילה לו שערות היה לו לחייב, ועוד, דא"כ בכלל נזק יחשב.

אלא שכל זמן שראשו עליו יכאב אינו יכול להתעסק במלאכת ריקוד ונדנד ראשו והוא שבתו. והובא בסמ"ע (יד).

סעיפים יג-יד: המחסרו דבר שאינו חוזר

סעיף יג: המחסר את חבירו אבר שאינו חוזר, חייב בכל הה' דברים. אפילו הפיל שינו, חייב בכל, שאי אפשר שלא יחלה פיו שעה אחת. אף על פי שהשן אין לו רפואה, בשר השינים צריך רפואה [רמב"ם].

סעיף יד: אפילו חסרו כשעורה מעור בשרו, חייב בה' דברים, שהעור אינו חוזר אלא צלקת (פ"י רושם מכה שנתרפאה). לפיכך החובל בחבירו וקרע העור ויצא ממנו דם, חייב בה' דברים [רמב"ם].

סמ"ע (טו): הקשה המגיד משנה – הרי החובל בבתו (ב"ק פ"ח.) משמע דאינו חייב בזה כי אם בחבלו בפניה דשם יש הקפדה ברושם, וכאן סתם המחבר? ובפרישה כתבתי שי"ל דדווקא בתו אינה מקפדת עם אביה בשאר מקומות, מה שאין כן איש זה עם איש אחר.

סעיף טו: כיצד משערים נזק

סעיף טו: א. כיצד משערים הה' דברים: נזק, אם חסרו אבר או חבל חבורה שאין סופה לחזור שמין אותו כאלו הוא עבד נמכר בשוק, כמה היה שווה קודם שחבל בו וכמה נפחתו דמיו אחר החבלה, וכך יתן לו.

ב. הגה: ואם היה בעל אומנות, כגון נוקב מרגליות, וקטע לו ידו, משערינן הזיקו כפי מה שהוא. אבל אם קטע רגלו, שאין מזיק לו כל כך, משערינן הזיקו כאילו לא היה בעל אומנות [טור בשם הרא"ש].

שנים). אבל הרא"ש כתב דשמינן ליה כמו עבד כנעני דנמכר לעבד לעולם, כי גם חסרון אברו הוא לעולם, משא"כ עבד עברי שאינו נמכר אלא לו' שנים. שאם נבוא לשומו בכל ו' שנים פעם אחר פעם יעלה לערך יותר ממה שיעלה הערך כששמינן אותו פעם אחת.

ואפילו הוא אדם חשוב שיימינן נזקו כעבד, ואשר נגע בכבוד חשיבותו זהו משלם לו בכלל בושת.

ב. "ואם היה בעל אומנות"

ש"ך (ג): ומהרש"ל חולק, לעניין נזק אין חילוק בשום בני אדם בעולם אלא שמין אותו כעבד שאין יודע שום מלאכה. מכל מקום – אין טעם לדבריו דהא מכל מקום הזיקו הוא רב יותר מעבד שאינו יודע שום מלאכה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (פג:): בנזק כיצד? סימא את עינו, קטע את ידו, שיבר את רגלו, רואין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמין כמה היה יפה וכמה הוא יפה.

ב. כ' הרא"ש: שמין הנזק לכל אדם כפי מלאכתו, כגון אם היה עבד נוקב מרגליות ושבר רגלו שמין עבד נוקב מרגליות כמה נפחתו דמיו בשביל חסרון רגלו והוא דבר מועט, ואם קטע ידו הוא דבר מרובה. ובלבד שלא יפחות שומתו מעבד רגיל הנמכר בשוק.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כאלו הוא עבד נמכר בשוק"

סמ"ע (טז): רש"י ונמ"י פירשו – כאילו נמכר להיות עבד עברי (שנמכר רק לשש

סעיף טז: כיצד משערים צער

סעיף טז: ^א צער כיצד, הרי שקטע אצבעו, אומדים כמה אדם רוצה ליתן בו לקטע לו אבר זה בסיף או לקטוע אותו בסם, אם גזר המלך לקטוע אבר (בסיף), ומה שיש בין זה לזה משלם לו.

^ב הגה: ובמקום לאיכא לער לחוד, משערין אם היה גוזר המלך לכוות אותו צפוד על צפרנו וכדומה, כמה היה נותן להנצל מצער זה [טור בשם הרא"ש].

כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך.

כמה אדם רוצה ליטול

מהרמב"ם נראה - שאומדים כמה אדם כיוצא בזה לוקח להצטער בכך.

והרא"ש כ' - אין שמין כך, דאין שום אדם רוצה ליקח שום ממון כדי לקבל צער. אלא שמין מי שחייבוהו מלכות ליכוות בשפוד על צפרנו כמה היה נותן שלא יכוהו, ושומא זו קלה להוציא ממון להנצל מצער מליקח ממון לקבל צער.³⁴

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^א ב"ק (פה.): צער במקום נזק הכי שמינן?

אומדין כמה אדם רוצה ליתן לקטוע ידו המוכתב למלכות בין סייף לסם.

פרש"י: כמה אדם רוצה ליתן - לשליח המלך מידו המוכתבת למלכות לקוטעה בסיף ויקטענה השליח בסם. בסם אין שם צער כלל.

^ב ב"ק (פג.): משנה - צער (שלא במקום

נזק): כואו בשפוד או במסמר, ואפילו על ציפורנו מקום שאינו עושה חבורה, אומדין

סעיף יז: כיצד משערים שבת

סעיף יז: ^א כיצד משערין השבת, אם לא חסרו אבר אלא חלה ונפל למשכב, או צבתה ידו וסופה לחזור, נותן לו שבתו של כל יום ויום כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה.

³⁴ אינו משלם. ורבינו משולם כתב - שמשלם הכל וכן היא מסקנת הרא"ש.

³⁴ פירש ר"י: כששמין הצער אין שמין אלא צער של שעת המכה אבל צער הנמשך אח"כ

² וואס חסרו אבר, כגון שקטע ידו, נותן לו דמי ידו שהוא הנזק, ושבת רואין אותו כאילו הוא שומר קשואין (שהרי עכשיו אין יכול לעבוד בעבודתו הרגילה), ורואין כמה הוא שכר שומר קשואים בכל יום, ועושין חשבון כל ימי חוליו של זה ונותן לו.

וכן אם קטע רגלו, רואין אותו כאלו הוא שומר על הפתח. סימא את עינו, רואין אותו כאלו הוא טוחן בריחים, וכן כל כיוצא בזה.

³ הגה: ודווקא צסתס צני אדס שחינן צני אומנות, אזל אס הוא צן אומנות ויכול לעסוק במלאכתו אחר חליו, משערינן השצת כפי המלאכה לצטל מיניה [טור בשם הרא"ש]. (כלומר: רואים איזה מלאכה הוא מסוגל לעבוד לאחר שיקום ממיטת חוליו, וזה מקבל כל ימי שבתו)

וכ' הטור: כפועל בטל – רואין כמה היה רוצה ליקח ויהיה בטל, וזה תלוי: אם מלאכה כבדה ושכרה מועט שהיה לוקח מעט שישב בטל, ואם מלאכה קלה ושכרה הרבה וצריכין לתת לו הרבה שישב בטל. ואם הוא אדם שהבטלה קשה לו כאוכלסי דמחוזא צריך ליתן לו כל שכרו.

ב"ב"ק (פה:): ת"ר – שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין (כל זמן חוליו). שבר רגלו נותן לו דמי רגלו, ושבת כשומר על הפתח.

כ"פ הטור: קטע ידו, כבר נתן לו מה ששואה פחות לפי שאינו יכול לעשות מלאכה בידו, אבל ראוי הוא עדיין לשמור קישואין לכשיתרפא, לפיכך נותן לו כל ימי משך חליו בכל יום ויום כמו שנותנין לשומר קישואין. וכן אם שבר שתי רגליו ראוי רק לישב במקום אחד לשמור הפתח, וכך יתן לו כל ימי חליו, וכן סימא ב' עיניו אינו ראוי אחר שיתרפא אלא לטחון בריחים וכן יתן לו כל משך חליו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (פו.): איתמר הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור:

אמר אב"י – נותן לו שבת גדולה (נזק) ושבת קטנה (כפי שראוי עכשיו לעשות, כשומר קישואים)

ורבא אמר – אינו נותן (נזק) אלא דמי שבתו שבכל יום ויום (כשכר פועל בריא בשוק, עד שיתרפא).

ופרש"י שבת גדולה – דמי ידו (הנזק). ושבת קטנה – כל ימים שיפול למשכב רואין אותו כאלו הוא שומר קישואים. שבכל יום ויום – עד שיחזור לקדמותו נותן לו בכל יומו כמו שנשכרים פועלים בשוק, ולא כשומר קישואים, דהא לרבא לא יהיב ליה דמי ידו.

והרי"ף והרא"ש פסקו כרבא, דכיון שסופה לחזור אין נותנין לו דמי שבת גדולה (הנזק) אלא שבתו שבכל יום ויום ממלאכה דבטיל מינה. ומסתבר דכפועל בטל שיימינן ליה. כ"פ הרמב"ם הרשב"א.

לאחר שירפא הוא עדיין ראוי למלאכתו, וכן אם היה נוקב מרגליות ושבר את רגלו לכשיתרפא הוא עדיין ראוי למלאכתו ולמה ישומו לו בימי חליו כאילו הוא שומר קישואין.

ג.כ' הרא"ש: מיירי בסתם בני אדם שאינם בני אומנות אבל אם הוא בעל מלאכה שמין אותו לאותה מלאכה שיכול לעשות אחר שירפא, כגון אם הוא מלמד תינוקות וקיטע את ידו ושבר את רגלו

סעיף יזז: כיצד משערים ריפוי

סעיף יזז: כיצד משערין הריפוי: אומדים בכמה ימים יחלה מחולי זה, וכמה הוא צריך, ונותן לו מיד. ואין מחייבים אותו לתת דבר יום ביומו, ודבר זה תקנה הוא למזיק. וכן השבת אומדין אותו ונותן הכל מיד. אם היה מתגלגל בחוליו והולך וארך החולי יותר על מה שאמדוהו, אינו מוסיף לו כלום, וכן אם הבריא מיד, אין פוחתין ממה שאמדוהו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ודבר זה תקנה הוא למזיק"

סמ"ע (כא): דאם היה צריך לתת לו שכר ריפוי דבר יום ביומו, שמא יתרשל המוכה ברפואתו ותמשך רפואתו הרבה זמן, וזה שמסיק וכתב דאם היה מתגלגל וארך החולי אינו מוסיף לו כלום. ואף דלפעמים יהיה להמכה בזה הפסד, דאם הבריא מיד דאין פוחתין לו מהאומד כדמסיק, זהו דבר שאינו שכיח דיבריא קודם זמן שאמדוהו לכך, מה שאין כן בהמשך חליותו דאיכא למיחש כנ"ל, ועוד, דכמה סיבות וגרמות הן דימשך חליותו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (צא.): חמשה דברים אומדין אותו ונותנין לו מיד. ריפוי ושבת עד שיתרפא, אמדוהו והיה מתנונה והולך, אין נותנין לו אלא כמו שאמדוהו, אמדוהו והבריא, נותנין לו כל מה שאמדוהו. פרש"י: וריפוי ושבת עד שיתרפא – כלומר צריכין ב"ד לאמוד כמה ראוי להיות נופל למשכב בחולי זה ומחייבין את זה ליתן לו מיד כל ריפוי ושבתו ומזונות הצריכין לו עד שיתרפא. הבריא – לזמן מועט והם אמדוהו לזמן מרובה. נותן לו כל מה שאמדוהו – דמשמיא רחימו עליה.

סעיף יט: כשרוצה המזיק לראפותו יום יום

סעיף יט: אמר המזיק: אין רצוני בתקנה זו אלא ארפאנו דבר יום

ביומו, שומעין לו [רמב"ם - שדבר זה לתקנת החובל, ואם לא רוצה שומעין לו].

ב.הרי שלא פסק עמו אלא היה מרפא יום יום, ועלו בו צמחים מחמת המכה, או נסתרה המכה אחרי שחייתה, חייב לרפאותו ולתת לו דמי שבתו, עלו בו צמחים שלא מחמת המכה, אינו חייב לרפאהו ולא לתת לו דמי שבתו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (לעיל): שלא מחמת המכה פטור.

ונחלקו הרמב"ם והראב"ד: על מה פטור

• הרמב"ם - פטור משבת אבל חייב ברפאותו.

• ✓ והראב"ד - השיגו, פטור אף לרפאותו, כ"ד הרא"ש. כ"פ בשו"ע - עלו בו צמחים שלא מחמת המכה, אינו חייב לרפאהו ולא לתת לו דמי שבתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הרי שלא פסק עמו"

סמ"ע (כ): משמע דאפילו סתמא נמי, כל שלא פסק ונתן דבר יום ביומו ועלו בו צמחים חייב בריפוי ושבת הצמחים.

ב"ב"ק (פג:): משנה - תנן עלו בו צמחים מחמת המכה חייב, שלא מחמת המכה פטור. חיתה ונסתרה חיתה ונסתרה חייב לרפאותו, חיתה כל צרכה אין חייב לרפאותו.

ובגמ' (פה.) - תנו רבנן עלו בו צמחים מחמת המכה ונסתרה המכה:

ר' יהודה אומר - אף מחמת המכה חייב לרפאותו ואינו חייב ליתן לו דמי שבתו. וחכמים אומרים - שבתו ורפאותו, כל שחייב בשבת חייב בריפוי ושאינו חייב בשבת אינו חייב בריפוי.

סעיף כ: עבר על דברי הרופא

סעיף כ: עבר על דברי הרופא והכביד עליו החולי, אינו חייב לרפאותו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

והעלה מכתו גרגותני ("בשר מת" שיטנו אצל אדם חי - גמ'), יכול יהא חייב לרפאותו? ת"ל: "רק שבתו יתן ורפא ירפא".

ב"ב"ק (פה.): תניא - הרי שעבר על דברי רופא ואכל דבש או כל מיני מתיקה, מפני שדבש וכל מיני מתיקה קשין למכה,

סעיפים כא–כג: רוצה המזיק להביא לו רופא אחר

סעיף כא: א. אמר לו המזיק: אני ארפא אותך, או: יש לי רופא שמרפא בחנם – אין שומעין לו, אלא מביא רופא אומן ומרפאו בשכר.

סעיף כב: ב. אם יאמר המזיק: אביא לך רופא ממקום רחוק שיקח שכר מועט, יכול הנחבל לומר לו: הרופא שהוא במקומו מדקדק יותר, שלא יפסיד המחאתו.

סעיף כג: ג. אמר הנחבל: תן לי שכר הרופא ואני ארפא את עצמי, יכול החובל לומר לו: שמא לא תרפא עצמך יפה ויקראו אותי מזיק לעולם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. ואי אמר: מייתינא לך אסיא רחיקא (שהוא זול יותר), אמר ליה: אסיא רחיקא עינא עוירא (שעתיד לילך לדרכו ואינו חושש אם יעוור את עיני).

ג. ואי א"ל היאך (הניזק למזיק): הב לי לדידי (את דמי הריפוי) ואנא מסינא נפשאי (ואני אפרא עצמי), א"ל: פשעת בנפשך ושקלת מינאי טפי. ואי א"ל: קוץ לי מקץ, א"ל: כל שכן דפשעת בנפשך וקרו לי שור המזיק.

א. ב"ק (פה.): א"ל: אסייך אנא (אני ארפאך), א"ל: דמית עלי כאריא ארבא (היות ואתה חבלת בי, הרי זה כאילו מטפל בי אריה שאורב להכות ולטרוף, ואין אדם מתרפא בכך, כי צריך שיהיה לחולה נחת רוח מן הרופא).

ואי א"ל: מייתינא אסיא דמגן במגן (בחינם), א"ל: אסיא דמגן במגן – מגן שווה.

סעיף כד: כיצד משערים בושת

סעיף כד: כיצד משערין הבושת, הכל לפי המבייש והמתבייש. אינו דומה מתבייש מהקטן למתבייש מאדם גדול ומכובד, שזה שביישו הקל בושתו מרובה. הגה: וכן המתבייש, לפי מה שכבודו גדול בושתו מרובה [שור]. והמבזה כהן בושתו יותר גדולה מבאיש אחר [ריב"ש].

וּפְרָשׁ: לפי המבייש – אדם קל שבייש
בושתו מרובה. והמתבייש – אדם חשוב
בושתו מרובה.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)
ב"ק (פג:): בושת הכל לפי המבייש
והמתבייש.

סעיף כה: תקע באזנו וחרשו

סעיף כה: א. צעק באזנו וחרשו – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.
ב. אחזו ותקע באזנו וחרשו, או שהכהו באזנו וחרשו – נותן לו דמי כולו אם
אינו בעל אומנות.
ג. יאם הוא בעל אומנות וראוי עדיין לאותו אומנות, רואים כמה נפחתו דמיו
ונותן לו.

ויהיה מוחזק שאבד מאור עיניו או נתחרש
ואחר כך ישלם זה.

ג. כ' הרא"ש: דווקא בסתם בני אדם שאין
להם אומנות אבל אם הוא בעל אומנות
וראוי עדיין לאותו אומנות אינו נותן לו
דמי כולו, אלא רואין כמה נפחתו דמיו
ונותנים לו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ותקע באזנו"

סמ"ע (כז:): כ' המרדכי – אף דלא תקע
באזנו אלא הכה על הכותל כנגד אזנו
ונתחרש, חייב אם אחזו, והובא בד"מ
(כ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (צא.): תקע (צעק) באזנו וחירשו –
פטור (דהוי גרמא – סמ"ע), אחזו ותקע
באזנו וחירשו – חייב (דהוי מעשה בידיים).
ב. שם (פה:): חירשו – נותן לו דמי כולו.
כ"כ הטור – הכה את חבירו באזנו וחרשו
או אחזו ותקע לו באזנו נותן לו דמי כולו
(אבל תקע בו בלא אחיזה פטור כדלעיל –
ב"י). וכ' התוס' – מיירי שאן לו אומנות.

כתב הרמב"ם: נחבל שאמר נתחרשתי או
נסמית עיני והרי איני רואה – אינו נאמן
שהרי אין אנו מכירים הדבר שמא מערים,
ואינו נוטל הנזק עד שיבדק זמן מרובה

סעיף כו: סימא עיניו וקטע רגלו ואח"כ חרשו

סעיף כו: א. סימא עיניו ולא אמדוהו, (קטע ידו ולא אמדוהו), וקטע רגלו

ולא אמדוהו, ואח"כ חרשו, הואיל ולא אמדוהו מכל נזק ונזק – נותן לו דמי כולו. [כאן מקום הגהה (*) שבהמשך, והועבר לשם למען הקל על הבנת דברי המחבר].

אמדוהו לכל נזק ונזק, ואחר כך אמדוהו לכולו, אין גובין ממנו אלא דמי כולו בלבד. ואם תפס הניזק נזק כל אבר ואבר ודמי כולו, אין מוציאין מידו. הגה: וכזכר נתבאר סימן ספ"ח דיט חולקין וסזירא להו דלא מהני תפיסה [הרא"ש והטור].

(*) ב"הגה: ומחוייב ליתן כער וריפוי וצסת של כל מכה ומכה, רק שאומדים הכל ביחד [טור בשם הרא"ש].

לא שילם נותן רק דמי כולו? תיקו].

להלכה:

ב"הרא"ש – לעניין נזק ושבת אין חילוק בין חד אומדנא ובין כל אבר ואבר לבד, ובכל שומא שמין כמה נחסרו דמיו בשביל אותו אבר עד שיצטרפו כל אבריו יחד (ונותן הכל) וגם שבת שבין הכאה להכאה פשיטא שנותן לו, כיון שעדיין הוא ראוי למלאכה כשיתרפא כל זמן שלא חרשו, ואין חילוק אלא לעניין צער וריפוי ובושת. ודבר פשוט שצריך ליתן לו צער וריפוי ובושת של כל מכה ומכה בפני עצמה.

א"והרמב"ם כתב – אמדוהו לכל נזק ונזק ואח"כ אמדוהו לכולו אין גובין אלא דמי כולו בלבד, ואם תפס הניזק נזק של כל אבר ואבר ודמי כולו אין מוציאין מידו (כיון שהוא ספק).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אמדוהו לכל נזק ונזק"

סמ"ע (כט): איבעיא דלא איפשטא (בב"ק פה:), ופסק הרמב"ם שהמוציא מחבירו עליו

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הקדמה: ב"ק (פה:): חירשו – נותן לו דמי כולו.

פרש"י: חירושו – אין ראוי לשום מלאכה. ולכן משלם דמי כולו.

(בימנו שמלמדים חרשים לתקשר עם החברה, ויכול לעבוד בעבודות המתאימות לו, הדין יהיה שונה, כ"כ התוס' ב"ק פה: בשם ר"י, דמירי שאין לו אומנות לכן נותן דמי כולו).

שם: בעי רבא – קטע את ידו ולא אמדוהו שבר את רגלו ולא אמדוהו, סימא את עינו ולא אמדוהו, ולבסוף חרשו מהו?

מי אמרינן כיון דלא אמדוהו בחד אומדנא סגיא ויהיב ליה דמי כוליה בהדי הדדי, או דילמא חדא חדא אמדינן ויהבינן ליה. נפק"מ: לתת לו צער ובושת על כ"א, שנזק ריפוי ובושת נותן על הכל, כולל כל ריפוי בפ"ע? תיקו.

[כלומר: נזק ריפוי ברור שנכלל בכולו, אבל צער ובושת האם מקבל בנפרד לכ"א או שהוא כלול בדמי כולו?]

✓ ואת"ל – כיון שלא אמדוהו נותן דמי כולו, אם אמדוהו מהו? מי אמרינן כיון דאמדוהו צ' ליתן לו כ"א בפרד, או דילמא כיון שעדיין

כ' ה"ה: פי' שתפס נזק לכל איבר ואיבר, ואח"כ תפס דמי כולו כמו שהוא שווה עכשיו (עם כל הנזקים שבגופו), אבל לא נוטל דמי כולו כמו שהיה בתחילה בריא, שזה אם תפס ודאי מוציאים מידו.

הראיה, אלא אם כן תפס התובע שאין מוציאים מידו. והרמ"א ס"ל דלא מהני תפיסה בספיקא דדינא.

"נזק כל אבר ואבר ודמי כולו"

סעיף כז: כמה זמן נותנים לחובל לשלם

סעיף כז: כשבית דין מגבין לנחבל ארבעה דברים (מחוץ לבושת), אין נותנים לחובל בהם שום זמן. אבל אם לא עשה בו דבר אלא שביישו, נותנים לו זמן כיון שלא חסרו ממון.

אין ממתנינים לו. מ"מ אם מבקש זמן להביא עדים לפטור עצמו, נותנים זמן אף לחבלות אם זיל נכסיה (כדמוכח בתוספות והרא"ש וכ"כ נמ"י, ודלא כב"ח).

"אלא שביישו נותנין לו זמן"

סמ"ע (לא): וכן לצער, כיון שאין בו חסרון כיס, נותנים לו זמן. והרמב"ם והשו"ע שנקטו רק בושת כיון שכך היה המעשה (בושת לבד).

דווקא כשהיה בושת לבד נותנים לו זמן, אבל בושת של חבלה כיון שאין נותנים לו זמן לשאר חבלות גם לבושת אין נותנים לו זמן.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

ב"ק (צ:): מעשה באחד שפרע ראשה של אשה ובאת לפני רבי עקיבא, וחייבו ליתן לה ארבע מאות זוז, אמר לו רבי תן לי זמן ונתן לו.

ובגמ' (צא.) – ומי יהבינן זמן, והאמר רבי חנינא אין נותנין זמן לחבלות? כי לא יהבינן ליה זמן לחבלה דחסריה ממונא, אבל לבושת דלא חסריה ממונא יהבינן (וכאן היה רק בושת).

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אין נותנין לחובל שום זמן"

ש"ך (ד): משמע אפילו הוזלו נכסי החובל (ואם ימכרם עכשיו לפרוע יהיה לו הפסד גדול)

סעיף כזז: יש אומדן לנוזיקין

סעיף כזז: כשם שאומדים למיתה (דכ' באבן או בכלי אשר ימות בו הכהן, ופירושהו רז"ל שיעור שימות בו – סמ"ע), כך אומדים לנוזיקין. כיצד, הרי שהכה חבירו

בצרוור קטן שאין בו כדי להזיק (וכן אומדין במקום אשר הכהו – טור), או בקיסם של עץ קטן, וחבל בו חבלה שאין חפץ זה ראוי לעשותו – הרי זה פטור (דאמרינן מזלו גרם – סמ"ע), שנאמר: "באבן או באגרופ" (שמות כא, יח), דבר הראוי להזיק.

ב. אבל חייב הוא בבושת בלבד, שאפילו רקק בגופו של חבירו חייב בבושת. לפיכך צריכים העדים לידע במה הזיק, ומביאין החפץ שהזיק בו לבית דין, עד שאומדין אותו ודנין עליו.

ג. ואם אבד החפץ, ואמר החובל: לא היה בו כדי להזיק, ונחבל אומר: היה בו כדי להזיק, ישבע הנחבל ויטול.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (צ.ב.): איבעיא להו: יש אומד לנזקין, או אין אומד לנזקין? מי אמרינן: לקטלא הוא דאמדינן, בהכי נפקא נשמה בהכי לא נפקא נשמה, אבל לנזקין כל דהו (עושה נזק), או דלמא לא שנא?

ת"ש, שמעון התימני אומר: מה אגרופ מיוחד שמסור לעדה ולעדים (אם ראוי אגרופ זה לתוצאה שנגרמה ממנו), אף כל מיוחד שמסור לעדה ולעדים. שמע מינה: יש אומד לנזקין, שמע מינה.

ב. כ' הטור: אבל בבושת א"צ אומד, שהרי אפי' רקק בו לבד חייב בבושת. כ"כ הרמב"ם. לפיכך צריכים העדים לידע במה הזיק, ומביאין החפץ שהזיק בו לבית דין, עד שאומדין אותו ודנין עליו.

ג. רמב"ם: אבד הדבר שהכהו בו ואומר החובל לא היה בו כדי להזיק – ישבע

הנחבל ויטול.

וכתב עליו הראב"ד – יפה אמר, שהרי (בשבועות מד:): כשאין עדים יודעים אם חבל בו או חבל הוא בעצמו נשבע ונוטל לפי שאין דרך שיחבול אדם בעצמו, כאן שראו העדים שחבל לא כל שכן שיהא נאמן בשבועתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הרי זה פטור"

פת"ש (ה): כ' הרש"ל – דמ"מ חייב בדיני שמים, דלא גרע מהמבעית את חבירו ושאר דיני גרמא.

אמנם בת' שבות יעקב – חלק עליו, לא דמי כלל להמבעית את חבירו דה"ל לאסוקי אדעתיה שדרך בני אדם להיות נבעתים, אלא ודאי דכה"ג פטור לגמרי כסתימת הש"ס וכל הפוסקים.

סעיף כט: ברזל אין לו אומד

סעיף כט: א. הברזל, אין לו אומד (דבברזל לא כתיב אשר ימות בו, שצריך אומד – סמ"ע), אפילו מחט קטנה ראויה היא להמית, ואין צריך לומר להזיק.
ב. דווקא כעין מחט, שהיא חדה, אבל אם לא הזיק אלא מחמת משקלו, שאינו מחודד כלל, אומדים אותו כשאר דברים.

פרש"י: שהברזל ממית בכל שהוא – על ידי תחיבה, שתוחב לו מחט בושט או בלבו.

ב"ש: והני מילי דברזיה מיברזו (שתוחבו לחוד הברזל בגוף הנרצח).

וכ' ה"ה: דווקא כעין מחט שהיא חדה, אבל אם לא הזיק אלא מחמת משקל שאינו מחודד כלל אומדים אותו כשאר דברים כמו שמפורש שם.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. **סנהדרין** (עו:): אמר שמואל: מפני מה לא נאמרה יד בברזל ("באבן יד או בכל עץ... ואם הכהו בברזל") – שהברזל ממית בכל שהוא.
תניא נמי הכי: רבי אומר – גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא, לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור.

סעיף ל: זרק אבן ואח"כ הוציא הלה ראשו

סעיף ל: הזורק אבן, ולאחר שיצאה מתחת ידו הוציא הלה ראשו מהחלון וקבלה – פטור מכולם, שנאמר: "ומצא את רעהו" (דברים יט, ה), פרט לממציא את עצמו.

ב"ק (לג.): **ומצא** – פרט לממציא את עצמו, מכאן א"ר אליעזר בן יעקב: מי שיצתה אבן מתחת ידו, והוציא הלה את ראשו וקיבלה – פטור.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

דברים (יט, ה): וְנָשַׁל הַפְּרִזִּל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וְנָמַת הוּא יָנוּס אֶל־אֶתֶת הָעָרִים־הָאֵלֶּה וְחָי:

סעיף לא: אף שהחובל בעצמו פטור אחרים שחבלו בו חייבים

סעיף לא: החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי (פטור), אחרים שחבלו בו, חייבים.

סמ"ע (לט): דהוה אמינא כיון שהוא חובל בעצמו אף שאינו רשאי, הרי שאינו מקפיד בצערו, גם אחרים שחבלו בו יהיו פטורים, קמ"ל.

נשמת אברהם (ד, דף קיב): ניתוח פלסטי. פסק יביע אומר (ח"מ ח, יב) – מותר לנערה לעשות ניתוח פלסטי בפניה, אף שחובלת בעצמה, כדי שתוכל להשתדך, וכן לגבר שהדבר מפריע לו ביותר ובפרט אם מקשה עליו להשתדך.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

ב"ק (צ:): משנה – החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי – פטור, אחרים שחבלו בו – חייבים. כ"פ הרמב"ם והטור. אבל הרמ"ה פסק – אדם רשאי לחובל בעצמו.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אחרים שחבלו בו חייבים"

סעיף לב: המבעית חבירו וחלה

סעיף לב: המבעית את חבירו, אף על פי שחלה מהפחד – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים (דהוי גרמא). והוא שלא נגע בו, כגון שצעק לו מאחוריו, או שנראה לו באפילה וכיוצא בו. וכן אם צעק לו באזנו וחרשו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. אחזו ותקע לו באזנו וחרשו, או שנגע בו והדפו בשעה שהבעיתו, או שאחזו בבגדיו, חייב בתשלומין [ב"ק צא. כ"פ הרמב"ם. כ"כ כבר לעיל בסעיף כ"ה].

סעיף לג: נחבל שאומר נחרשתי מתי נאמן

סעיף לג: אם הנחבל אומר: נחרשתי, או: נסמית עיני ואיני רואה, או: איני שומע – אינו נאמן, שאין אנו מכירים הדבר ושמא יערים, ואינו נוטל הנזק עד שיבדק זמן מרובה ויהיה מוחזק שאבד מאור עיניו או נתחרש, ואח"כ

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ק (ל.): ת"ר – חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקים להן ג' טפחים, כדי שלא יעכב המחרישה. רב ששת שדי להו בנורא. רבא שדי להו

בנהר דגלת.

אמר רב יהודה: האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין... כ' הסמ"ע (שעה, סק"א): בשם נמ"י – מילי דנזיקין, היינו כל הדינים האמורים בתלתא בבות, דהיינו נזיקין וגזל והשבת אבידה וריבית ואונאה.

ז"ו מ תט"ז: הכותל והאילן שהיו רעועים ונפלו והזיקו, ובו

סעיף אחד

סעיף א: כותל ואילן שנפלו לרה"ר

סעיף א: *הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו – פטור מלשלם, ואף על פי שהפקירם, לפי שאינם דומים לבור, שהרי אין תחילתו להזיק. ^ב(ויש אומרים דאם היה לו פנאי לסלקן ולא הפקירן, חייב) [טור].

^גואם היו רעועין, ב"ד קובעים לו זמן לקוץ האילן ולסתור הכותל [רמב"ם מהגמ' שם].

^ד(ודווקא שהתרו בו בית דין, אבל בלא בית דין אף על פי שהתרו בו חזיריו אינו כלום. מיהו אם חפר בכותל וגרס להפילו, חייב בנזקין דהוה ליה חליו ממט) [בית יוסף בשם רשב"א].

^הוכמה הזמן (נותנים לקוץ האילן), ל' יום. (ואם הדבר נחוץ ויש לחוש שזיק לאחרים, אין נותנין לו זמן רק כופין אותו לסלק הזיקו מיד) [ב"י בשם ריטב"א]. נפלו בתוך הזמן והזיקו – פטור, לאחר הזמן – חייב, מפני שהשהה אותם.

^והגה: וכל זה כשנאה מתחלה כראוי, אבל אם לא בנאה כראוי ומחמת זה נפל הכותל, חייב בנזקו [תוס', המגיד, ובית יוסף בשם רבינו ירוחם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"מ (ק"ז): הכותל והאילן שנפלו לרה"ר והזיקו – פטור מלשלם.
פרש"י: פטור – דמה הו"ל למעבד, אנוס הוא.

כ. הרא"ש: אף שהפקידם ולא סילקם פטורים, דהוי הפקיר נכסיו לאחר נפילת אונס. כ"כ הרמב"ם – ול"ד לבור דתחילתו להזיק.

ב. כ' הטור – שאם היה לו פנאי לסלקם ולא סילקם ולא הפקידם חייב, דהוי ממונו שהזיק.

ג. שם (ק"ח): כמה זמן נותנים – ל' יום. וכ' הריטב"א – ואם הדבר נחוץ ויש לחוש שיזיק לאחרים, אין נותנין לו זמן רק כופין אותו לסלק היזיקו מיד.

ד. שם: נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל ונפלו, בתוך הזמן – פטור, לאחר הזמן – חייב.

ה. הרא"ש: ונפלו בתוך הזמן והזיקו – בין בשעת נפילה או אחר נפילה קודם שנודע לבעלים שנפלו או נודע להם ולא היה להם פנאי לסלק והפקירום ולא סילקום – פטורים דהוה ליה מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס דאמרינן בב"ק (כ"ט): דפטור.

ו. ואם נפלו לאחר הזמן והזיקו אחר הנפילה בין אפקרינהו בין לא אפקרינהו – בור גמור הוי ואין זה מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס דפושע הוי במה שלא קצצו תוך הזמן.

ואם הזיקו בשעת נפילה: נסתפקו בתוספות אם יש להם דין אש או דין בור ונראה דיש להם דין בור.

נפלו בתוך הזמן והזיקו פטור לאחר הזמן חייב מפני ששהה אותן.

ז. כ' הרשב"א: דווקא כשבנאו כראוי אבל לא בנאו כראוי חייב, והכי איתא בתוספתא (ב"מ י"א, ה) דקתני נפל הכותל מחמת הזוועות מחמת הרוח מחמת הגשמים אם בנאו כדרכו פטור ואם לאו חייב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ואף על פי שהפקירם"

סמ"ע (א): לכאורה היה נראה להגיה 'שלא הפקירם', דכיון שהן מונחין ברשות הרבים והן שלו עדיין שלא הפקירן והזיקו, יש סברא להשתלם ממנו טפי משהפקירן והזיקו.

ולפי הגירסא שלפנינו צריך לומר דה"ק, אף על פי שהפקירן ויש רשות לכל אדם לעבור דרך עליו ויזוקו בו, אפ"ה פטור מטעם שהרי אין תחילתם להזיק.

ד. "דווקא שסתרו זו בית דין"

ערוך השלחן (ו): דאע"ג שלא התרו בו אם ידע מנפילתן והיה לו פנאי לסלקן ולא הפקירן חייב בהזיקן, וכן מתבאר מתוס' וראשונים. אבל הרמב"ם פוטרם אפילו כשידע מהנפילה והיה לו שהות לסלקן.

ה. "לאחר הזמן חייב"

סמ"ע (ב): כ' הטור – בין הזיקו בשעת נפילה בין לאחר נפילה יש להן דין בור.

מפני שזה מפקיד נכסיו לאחר נפילת פשיעה. משא"כ בנפלו תוך הזמן או שלא התרו בו וכשנתוודע לא היה לו פנאי לסלקן והפקירן, ה"ל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס דפטור, ואחר ההפקר אין החיוב חל עליו כשלא התחייב בשעת התהוות הבור, כמו החופר בור ברשותו והפקיר רשותו ובורו דפטור.

כ"כ הרא"ש. וכתב עוד הרא"ש – ולא דמי לאבנו סכיננו ומשאו שהניחו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו בשעת נפילה דיש להן דין אש, דהנך נעשו אש ע"י כח אחר דהיינו ברוח שהפילם, אבל כותל ואילן מחמת עצמן מריעותא שבהן נפלו. כ' ערוך השלחן: חייב – אף שהפקידן,

ז"ו בו תי"ז: כל דבר המזיק אין מוציאין אותו לרה"ר, ובו ז'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לא יזרוק מרשותו לרה"ר, לא יעשה חלל תחת רה"ר.....447
 סעיף ב: אין מוציאין זיזין לרה"ר, כונס לתוך שלו ומוציא.....448
 סעיף ג: קנה חצר שבה זיזין לרה"ר.....450
 סעיף ד: אילן הנוטה לרה"ר, עצים על שפת הנהר.....450
 סעיפים ה-ז: חומרי בנין ברה"ר.....451

סעיף א: לא יזרוק מרשותו לרה"ר, לא יעשה חלל תחת רה"ר

סעיף א: לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר.

^בואין עושין חלל תחת רשות הרבים, ולא בורות ולא שיחין ולא מערות, ואף על פי שהעגלה יכולה להלך על גביהן והיא טעונה אבנים, שמא תפתח מלמטה שלא מדעתו.

^גהגה: וי"א דאף על גב דהכי לינא הוא, מ"מ כבר נהגו לעשות ציבין ומרתפות תחת חלל רה"ר, וכן זיזין, וכולן מוחלין על כך מאחר שכן נהגו (שהיום או מחר יצטרך גם לעשות

כן – סמ"ע). ועוד פרה"ר הם של מושלי העיר, ולכל מה שנותרין רשות אזלינן בתריה ולפי ענין המנהג [ב"י בשם רשב"א].
 ד. והחופר בור לצורכי רבים, מותר [ב"ק ג.].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ק (ג.): ת"ר – לא יסלק אדם מרשותו לרה"ר. כ"פ הטור – לא יזרוק אדם אבנים או דבר אחר לרה"ר שלא יכשלו בהם רבים.

ב. ב"ב (ס.): אין עושים חלל תחת רה"ר, בורות שיחין ומערות. ר"א – מתיר כדי שתהיה עגלה מהלכת טעונים אבנים (ולא תיפול).

ופרשב"ם: אין עושין חלל תחת רשות הרבים – ואף דמקבל עליה כל היוקא דאתיא מחמתיה שאין רצונם של בני אדם ליזוק ולירד לדון על עסקי ממונן. רבי אליעזר מתיר – אלא שיכסהו כיסוי חזק כדי שתהא מהלכת עגלה טעונה אבנים.

גמ': ורבנן? זימנין דמפחית ולא אדעתיה. פרשב"ם: ורבנן דאסרי סברי חיישינן דזימנין דיפחית ולא אדעתיה דעובר ברשות הרבים ויעבור ויפול. וידוע דהלכה כתנא קמא שאסור.

ג. כ' הרשב"א: עכשיו נהגו בכל המקומות לעשות כל ביבין שבעיר חלולות

תחת קרקע רשות הרבים לקלה שם מימי גשמים וכל מימי תשמישי בעלי בתים, ומכסים אותם, ואין אדם נמנע בכך (כן בימנו כל מערכות היוב הם תחת הקרקע). וכן עושים בורות למגורות התבואות ברשות הרבים, שהכל צריכים לכך וכאלו הכל מוחלין בכך.

ועוד שעל דעת כן מסר להם המלך את הרשות ואפילו מן הסתם, כל שכן כשנתן רשות בפירוש לזה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "שמא תפחת שלא מדעתו"

סמ"ע (ב): ולא סגי במה שמקבל עליו אחריות אם תפחת, דניחא לבני אדם בשלהן ולא שיזיקו בשלהן ולקבל עליו תשלומין וחילופיהן, וגם לא ניחא להו לירד בדינא ודיינא.

ערוך השלחן: אף שאסור לעשות כן, אם עבר ועשה כיסוי כראוי או הניח קרקע עבה כראוי שיהיה ביכולת לילך עליה עגלות טעונות או גמלים במקום שהם מצוים ואירע נזק פטור (כמ"ש בסי' ת"י, הה"מ).

סעף ב: אין מוציאים זיזין לרה"ר, כונס לתוך שלו ומוציא

סעף ב: אין מוציאים זיזין וגזוזטראות לרה"ר, אא"כ היו למעלה מגמל

ורוכבו, והוא שלא יאפיל הדרך על גבי רה"ר.

^בואם רצה, כונס לתוך שלו ומוציאו. כנס ולא הוציא, הרי זה מוציא כל זמן שירצה, אבל אינו יכול להחזיר הכתלים למקומם לעולם, שכל מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו.

^גהגה: ודוקא במקום שרצים דורסים בו, אבל אם אין דורסים שם, כגון שזנה שם אלטבא, אף על גב דרצים מעצירים שם משאם – יכול להחזיר הכותל למקומו נב"י בשם רבינו ירוחם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אב"ב (ס): משנה – אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לרה"ר, אלא אם רצה – כונס לתוך שלו ומוציא.

כתבו הרי"ף והרא"ש: איכא מאן דאמר דווקא למטה מגמל ורוכבו אבל למעלה מגמל ורוכבו מוציאין וכן פסק הרמב"ם.

כ' עוד הרמב"ם – והוא שלא יאפיל הדרך על בני רשות הרבים. כ"ד הרשב"א – והוסיף שכל שהוא למעלה מגמל ורוכבו אין בני רשות הרבים יכולים לעכב עליו. מ"מ אם יש שם חוקי המלך כמו שיש במקצת המקומות שבכל כיוצא בזה, הולכין אחר חוקי המלכות.

וכ' הריב"ש – ואם על ידי הוצאת זיזין שופכים ונוטפים הזיזין וזיקו לבני המבוי שיכולים לעכב עליו אף גבוה מגמל ורכבו.

^בב"ב (ס): ואם רצה כונס לתוך שלו ומוציא. ופרשב"ם: כונס לתוך קרקע שלו – את כותלו ומניח מקרקעו לחוץ כשיעור הוצאת זיזין ומוציא.

עוד שם (ס): איבעיא להו כנס ולא

הוציא מהו שיוציא?

אמר ליה רבי יעקב: להוציא כולי עלמא לא פליגי דמוציא כי פליגי להחזיר כתלים למקומן: ^ורבי יוחנן אמר – אינו מחזיר (משום דרב יהודה דאמר מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו), וריש לקיש אמר – מחזיר.

^גכ' רבינו ירוחם: ודווקא שדורסין בה בני רשות הרבים, אבל אין בני רשות הרבים דורסין, כגון שבנה איצטבא במקום שהכניס בתוך שלו והוא גבוה, אפילו החזיקו לעבור שם משואותיהם ברוחב אמה אינה חזקה ואם רצה מחזיר כתלים למקומם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

^אאין מוציאין זיזין כו' לרה"ר

סמ"ע (ה): כ' הטור – אבל במבוי יכול להוציאן מדעת בני המבוי, מה שאין כן ברשות הרבים שאין לו בעלים.

וכתב רי"ז – ודווקא במבוי שאינו מפולש, אבל במפולש שרבים עוברים שם דינו כרשות הרבים, והביאו הב"י, ומהתימה

למה השמיטו המחבר.

סעיף ג: קנה חצר שבה זיוין לרה"ר

סעיף ג: לקח חצר ובה זיוין וגזוזטראות יוצאות לרה"ר – ה"ז בחזקתה, ואם נפלה, חוזר ובונה אותה כשהיתה.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)
ב"ב (ס): לקח חצר ובה זיוין וגזוזטראות, ה"ז החזקתה. אמר רב פפא – ואם נפלה חוזר ובונה אותה.
 ופרשב"ם: בחזקתה – שטוענים ללוקח שמא לתוך שלו כנס והוציא. וכ' רי"ז – ואם יש עדים שהיה מתחילה רה"ר לא טוענים ללוקח.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)
ב"ב (ס): לקח חצר ובה זיוין וגזוזטראות, ה"ז החזקתה. אמר רב פפא – ואם נפלה חוזר ובונה אותה.

סעיף ד: אילן הנוטה לרה"ר, עצים על שפת הנהר

סעיף ד: אילן שהוא נוטה לרשות הרבים – קוצץ, כדי שיהא הגמל עובר ברוכבו.

ב'ומניחין מקום פנוי משתי שפתות הנהר כרוחב כתפי המלחים שיוורדים שם ומושכים הספינה, וכל אילן הנמצא ברוחב זה קוצצין אותו מיד ואין מתרין בבעליו, שהרי מעכב מושכי הספינה.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)
א. ב"ב (כז:): מתני'. אילן שהוא נוטה לרה"ר – קוצץ כדי שיהא גמל עובר ורוכבו.
פרש"י: קוצץ – מהענפים התחתונים כדי שיהא גמל ורוכבו עוברים תחת הענפים.
ב. ב"מ (קז:): מכריז רבי אמי: מלא כתפי (רוחב מושכי הספינה) נגדי (כנגדו) הילכו של הנהר יש לקצוץ האילנות בתרי עברי נהרא (בשני עברי הנהר) – קוצו.
 פרש"י: קוצו – אילנות הנטועין על שפת הנהר יקוץ ברוחב מלא כתף מושכי חבל הספינה, והן מטין עצמן באלכסון, והולכין כשהן משופעין לצד היבשה – שלא תמשכם הספינה למים, וכל כמות הצריך להלוחם – דינם לקוץ, ובשני עברי הנהר, שפעמים שהילוכן מכאן ופעמים שהילוכן מכאן.
 כ"פ הרמב"ם – ואין מתרין בבעליו שהרי מעכב מושכי הספינה.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)
א. ב"ב (כז:): מתני'. אילן שהוא נוטה לרה"ר – קוצץ כדי שיהא גמל עובר ורוכבו.
פרש"י: קוצץ – מהענפים התחתונים כדי שיהא גמל ורוכבו עוברים תחת הענפים.
ב. ב"מ (קז:): מכריז רבי אמי: מלא כתפי (רוחב מושכי הספינה) נגדי (כנגדו) הילכו של הנהר יש לקצוץ האילנות בתרי עברי נהרא